

Rastislav Bednárík | Jozef Žuffa

Rodiny s deťmi

Empirický pohľad na Slovensku

Rastislav Bednárík, Jozef Žuffa

Rodiny s deťmi
Empirický pohľad na Slovensku

Dobrá kniha
2019

© doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc., 2019
© doc. Jozef Žuffa, PhD., 2019
© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2019

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173, 814 99 Bratislava
tftu.sk

Recenzenti

Dr. Mateusz Tutak

Mgr. Roman Kollár, PhD.

Monografia je jedným z výstupov projektu: APVV 15-0189
„Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny
v multikulturálnom prostredí“

Prvé vydanie

ISBN 978-80-8191-226-9

Obsah

Úvod	5
1. Slovenské rodiny v európskom priestore.....	10
2. Spolužitie dospelých s nezaopatrenými deťmi.....	24
3. Finančná situácia domácností s deťmi	30
4. Pracovná činnosť rodičov a partnerov.....	35
5. Vplyv finančnej situácie a práce na život rodiny.....	44
6. Inštitucionálna podpora rodiny	54
7. Hodnotenie výziev do budúcnosti	62
8. Vzťahové a náboženské hodnoty	67
Záver.....	75

Úvod

Rodina predstavuje pre svojich členov hodnotový svet a zároveň disponuje materiálnym, kultúrnym, personálnym a spirituálnym potenciálom, ktorý sa permanentne formuje a prenáša na jej členov.

Empirické výskumy sa snažia zachytiť „realitu rodín“. Problematika je natoľko rozsiahla, že ponúka mnohé interpretačné možnosti sociálnych zmien rodiny, dlhodobého a aktuálneho demografického správania obyvateľstva, partnerského a rodinného spolunažívania, finančného zázemia, atď. Oblasť zmien v rodine predstavuje množinu aspektov, ktoré nie je možné vzhľadom na ich rozsah naraz analyzovať. Od analýz je možné očakávať postupné diagnostikovanie súčasnej situácie rodín, s akými očakávaniami na svoje funkcie a s akými protirečeniami je dnes rodina konfrontovaná. Poznatky z výskumov a oficiálnych štatistík poukazujú na dôležitú rolu kultúrno-hodnotových faktorov demografického správania. Stále máme málo dostupných aktuálnych poznatkov o pôsobení sociálno-ekonomických faktorov rodinného a demografického správania a o súvislostiach medzi kultúrno-hodnotovými a sociálno-ekonomickými faktormi.

Od pádu tzv. „železnej opony“ sme svedkami výrazných zmien v demografickom správaní slovenskej spoločnosti. Z pohľadu rodinnej problematiky je možné identifikovať pokles pôrodnosti, sobášnosti, nárast rozvodovosti a počtu detí narodených mimo manželstva. Uvedené zmeny sa spájajú aj so zmeneným chápaním inštitúcie rodiny a poklesom pôrodnosti až pod záchovnú úroveň (t.j. 2,1 dieťať a na ženu) a majú sociálne, kultúrno-hodnotové, ekonomické, politické a ďalšie spoločenské dôsledky. Spoločnosti v procese modernizácie prechádzajú demografickým vývojom od vysokej miery pôrodnosti a úmrtnosti k nízkej miere pôrodnosti a úmrtnosti, t.j. z jedného rovnovážneho stavu do druhého. To znamená, že demografické procesy poklesu pôrodnosti a úmrtnosti

sú esenciou procesov industrializácie, urbanizácie a ďalších spoločenských zmien označovaných súhrnným pojmom modernizácia spoločnosti, a sú de facto dejinnou nevyhnutnosťou.

Práve rapidný pokles pôrodnosti až pod úroveň jednoduchej sebareprodukcie spoločnosti, ktorého svedkami sme v súčasnosti vo všetkých demokratických krajinách Európy, v USA, Kanade, Austrálii, na Novom Zélande, v Japonsku a Južnej Kórei, spôsobuje výrazné zmeny.

Jedným z dôsledkov demografických zmien je nárast mimomanželskej plodnosti. Vzhľadom na to, že manželstvo stratilo status inštitúcie a všeobecného kontextu plodenia a výchovy detí, začal sa v západných spoločnostiach zvyšovať i podiel detí narodených mimo manželstva. Okrem toho, že sa v moderných priemyselných spoločnostiach uzatváralo menej manželstiev, začala sa ich značná časť aj rozpadávať. Aj v dôsledku vysokej rozvodovosti tak od polovice 60.-tych rokov 20. storočia v moderných demokratických a občianskych spoločnostiach pribúda množstvo neúplných rodín.

Ďalším kultúrno-hodnotovým dôsledkom demografických zmien je pokles interpersonálnej dôvery a dôvery v spoločenské inštitúcie. Vo *Svetovom výskume hodnôt* („World Values Survey“) sa dôvera v spoločenské inštitúcie zisťuje otázkou, do akej miery respondenti dôverujú inštitúciám ako sú cirkvi, armáda, školstvo, tlač, odbory, polícia, parlament, verejná správa a úrady, systém sociálneho zabezpečenia, Európska únia (EÚ), Severoatlantická aliancia (NATO), Organizácia spojených národov (OSN), zdravotníctvo, súdy a právny systém, veľké firmy a korporácie, environmentálne organizácie, politické strany a vláda. Respondenti sú vyzvaní, aby svoje odpovede vyznačili na škále od úplnej dôvery až po úplnú nedôveru. V moderných spoločnostiach významne dominuje názor, že zmie-

nené spoločenské inštitúcie sú nedôveryhodnejšie ako niekoľko rokov predtým.¹

Z celkového počtu ľudí na Slovensku (5,43 milióna osôb) štyria z desiatich žijú v domácnostiach, kde bývajú dospelí s nezaopatrenými deťmi. Spolužitie dospelých s deťmi sa týka spolu 2,28 milióna osôb, dominantnou ustanovitzňou slovenských domácností je manželstvo. Pre osem z desiatich dospelých osôb z množiny domácností je spolužitie založené manželstvom, jedna osoba žije v kohabitácii a jeden z desiatich dospelých v domácnostiach žije v neúplnej rodine, kde sa jeden z rodičov stará o dieťa alebo viacero detí. Realizovaným projektovým výskumom Trnavskej univerzity bolo verifikované zázemie, aké rodina poskytuje svojim členom pri napĺňaní svojich záujmov a pri rozvíjaní vnútorodinného života. Dospelí respondenti sa vyjadrili k možnostiam zabezpečiť záujmové aktivity detí, záujmové aktivity dospelých, takisto rodinné víkendové pobyty a rodinné dovolenky. Osobitne odpovedali na otázky o ich časových možnostiach pre spoločné aktivity s deťmi, o faktoroch na utužovanie partnerských vzťahov a na venovanie sa vlastným záujmom.

Takisto boli skúmané viaceré aspekty spirituálnych hodnôt u rodičov, a v akých oblastiach sú tieto hodnoty prenášané na deti. Pre sociologické merania uvedených hodnôt existuje viacero vypracovaných otázok pre výskum. Projektový výskum bol inšpirovaný predovšetkým dvoma medzinárodnými databázami:

1. Institute for Family Studies² identifikuje pri vlastnom výskume štyri indikátory: FAMILY STRUCTURE – životné opatrenia, manželstvo a kohabitácia, pôrody; FAMILY SOCIOECONOMICS – chudoba, podvýživa, rodičovská

---

¹ Databázu s výsledkami zberu dát je možné stiahnuť po voľnej registrácii na stránke worldvaluessurvey.org

² ifstudies.org, použité dáta pochádzajú z roku 2015

výchova, zamestnanosť rodičov, verejné výdavky na rodinné benefity; FAMILY PROCESSES – spokojnosť rodiny, pohľady na príjmy domácností, diskusie s rodičmi, rodinné jedlá; FAMILY CULTURE – postoje k dobrovoľnému single materstvu, postoje o tom, či deti potrebujú dvoch rodičov, podpora pracujúcich matiek, rodinná dôvera.

2. Generations & Gender Programme³ pracuje tiež so štyrmi oblasťami a poskytuje pre výskumné tímy otvorené dáta na ďalšie analýzy: Rodiny v zmene – rodinné konštelácie, matka žijúca sama, nájdenie partnera po rozvode, kohabitácie; Vzťahová dynamika – partnerská nezhoda či mat' ďalšie dieťa, delenie starostlivostí o domácnosť a deti; Stať sa rodičom – čo znamená mat' deti vo východnej a v západnej Európe, podporné siete a viacdetnosť, kto má deti mimo manželstva, prerozdelenie starostlivosti; Dopad rodiny pre život – starostlivosť starých rodičov a pracujúce mamy, samota v neskoršom živote, starší rodičia bez detí, sociálne zabezpečenie opatrovníkov.

Viacere otázky boli prevzaté z uvedených výskumných projektov doslovne za účelom porovnávania. Ostatné otázky boli výskumnou skupinou vytvorené špecificky pre ciele projektu.

Zámerom výskumnej úlohy bolo získať empirické údaje z celého Slovenska tak, aby bol vytvorený reprezentatívny obraz o názoroch rodičov malých a adolescentných detí na rodinné spolužitie a na podporu rodiny.

Celoslovenský zber údajov realizovala Agentúra sociálnych analýz od 07. do 18. mája 2018 formou 1031 osobných rozhovorov s dospelými členmi domácností s nezaopatrenými deťmi. Rozhovory uskutočnilo 270 inštruovaných anketárov a anketárok. Každý

---

³ ggp-i.org, najnovšie dáta z roku 2016

z anketárov z agentúry dostal parciálny rozpis štyroch respondentov, na základe ktorého ich náhodným spôsobom vyhľadával. Výskumný rozhovor prebiehal formou rozhovoru F2F, ONE2ONE prevažne v domácnostiach respondentov. Odpovede na otázky kladené respondentom boli anketármi priebežne zaznamenávané do štandardizovaných sociologických dotazníkov.

Výberová vzorka respondentov bola vytvorená na princípoch kvótového výberu na základe údajov zo Sčítania osôb, domov a bytov z roku 2011. Potrebné údaje o základnom súbore boli čerpané z výsledkov SODB 2011 publikovaných ŠÚ SR. Ako výberové znaky boli použité: vek, pohlavie, vzdelanie, veľkosť sídla respondenta a kraj. Do dotazníka bolo zaradených 39 otázok vrátane identifikačných znakov respondenta.

Texty monografie predstavujú výsledky realizovaného výskumu, tie sú spolu s vybranými interpretáciami tematicky usporiadané do jednotlivých kapitol.

Monografia je súčasťou riešenia projektu APVV-15-0189 – Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora rodiny v multikulturálnom prostredí.

1. Slovenské rodiny v európskom priestore

Rodiny na Slovensku žijú v konkrétnej historickej, kultúrnej, demografickej a ekonomickej situácii a sú zakorenené v európskom priestore. Pri spätnom pohľade o niekoľko generácií späť sme tu mali silnú rodinu tvorenú fyzickým spolubývaním rodičov, detí, starých rodičov a prípadne ďalších príbuzných. Do domácnosti sa počítali aj pomocné pracovné sily a významná bola aj existencia členov širšej rodiny, avšak bývajúcich mimo spoločnej domácnosti.

Pre súčasnú podobu slovenskej rodiny a domácnosti nie je podstatné fyzické spolunažívanie väčšieho počtu príbuzných, ale zabezpečenie funkcií a atribútov rodiny vo vzťahu k jednotlivcom – výchova detí, partnerské vzťahy, spoločné aktivity členov rodiny, vytváranie podmienok na uspokojovanie pestrej palety potrieb pre členov rodiny. Vo svete moderných komunikačných prostriedkov 21.-ho storočia (internet, mobilné aplikácie, fungovanie na sociálnych sieťach) a vo svete globalizovanej práce a spoločnosti sa život rodiny a jej členov odohráva v rozsiahlom reálnom i sociálnom priestore. Viaceré základné predpoklady života rodiny na Slovensku sa odohrávajú v kontexte nášho úzkeho napojenia na európsku civilizáciu a krajiny Európskej únie, ktorej členom je aj Slovensko.

Prvou indíciou ďalšieho vývoja rodiny je **demografická situácia**.

Dôsledkom druhej demografickej revolúcie je pokles pôrodnosti až pod záchovnú úroveň, t.j. 2,1 dieťať a na ženu. Ako vyplýva z údajov úhrnnej plodnosti vo vybraných štátoch (Tabuľka č. 1.1.), demografická revolúcia prebieha vo všetkých vyspelých krajinách.

Tabuľka č. 1.1. Úhrnná plodnosť vo vybraných štátoch (r. 2017)

Austrália	1,9	Južná Kórea	1,3	Rumunsko	1,5
Belgicko	1,8	Kanada	1,6	Rusko	1,7
Bulharsko	1,6	Litva	1,6	Slovensko	1,4
Česká republika	1,5	Lotyšsko	1,5	Slovinsko	1,6
Dánsko	1,7	Macedónsko	1,6	Srbsko	1,6
Estónsko	1,6	Maďarsko	1,4	Španielsko	1,4
Fínsko	1,8	Malta	1,5	Švajčiarsko	1,6
Francúzsko	2,0	Nemecko	1,4	Švédsko	1,9
Grécko	1,3	Nórsko	1,8	Taliano	1,5
Holandsko	1,8	Poľsko	1,3	Ukrajina	1,6
Chorvátsko	1,5	Portugalsko	1,2	USA	1,9
Japonsko	1,5	Rakúsko	1,5	Veľká Británia	1,8

Zdroj: worldpopulationreview.com

Ďalším demografickým dôsledkom súčasných demografických zmien je nárast mimomanželskej plodnosti. Vzhľadom na to, že manželstvo stratilo status inštitúcie a všeobecného kontextu plodenia a výchovy detí, začal sa vo vyspelých západných spoločnostiach zvyšovať podiel detí narodených mimo manželstva. Najvyšší podiel mimomanželsky narodených detí majú krajiny Škandinávie. Proces zmeny od manželskej k mimomanželskej plodnosti pritom napreduje veľmi rýchlo. Napríklad, kým v Dánsku v roku 1965 neprípadovalo na desať narodených detí ani jedno nemanželské, v roku 1975 to bolo už každé piate a v roku 1983 dokonca takmer každé druhé dieťa.

Okrem toho, že sa v moderných priemyselných spoločnostiach uzatváralo menej manželstiev, začala sa ich značná časť aj rozpadávať. Všetky tieto krajiny zaznamenali výrazný nárast rozvodovosti. V období rokov 1975 - 1985 stúpol index rozvodovosti napr. v Rakúsku z 19,7 na 30,8, vo Francúzsku z 15,6 na 30,4, v Nórsku z 20,2 na 32,6, v Holandsku z 20 na 34,4 a v Anglicku zo 16,2 na 43,8. V Anglicku pritom v roku 1938 pripadal na 58 sobášov iba 1 rozvod. V súčasnosti sa tam však končí rozvodom už takmer každé tretie manželstvo (FFORDE 2010). Podobný vývoj je možné sledovať vo viacerých ukazovateľoch na Slovensku (Tabuľka č. 1.2.).

Tabuľka č. 1.2. Trendy ovplyvňujúce rodinný život na Slovensku

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017
Úhrnná plodnosť/deti	2,1	1,5	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5
Priemerný vek žien pri pôrode	25,1	25,6	26,6	27,7	28,6	28,8	28,8
Pôrody mimo manželstva (% zo všetkých)	7,6	12,6	18,3	26,0	33,0	..	..
Miera sobášnosti (počet sobášov na 1000 ľudí)	7,6	5,1	4,8	4,9	4,7	5,3	5,8
Miera rozvodovosti (počet rozvodov na 1000 ľudí)	1,7	1,7	1,7	2,2	2,2	1,8	1,8
Pomer detí (vek 0-17) žijúcich v domácnosti s dvoma rodičmi (%)	..	..	..	88,6	86,1	87,2	..
Pomer detí (vek 0-17) žijúcich v domácnosti s jedným rodičom (%)	..	..	..	11,0	13,2	12,4	..
Pomer detí (vek 0-17) žijúcich v inom type domácnosti (%)	..	..	..	0,5	0,7	0,4	..

Zdroj: oecd.org

Zmena vekovej štruktúry a následné populačné starnutie sa v západných spoločnostiach prejavuje na postupnom úbytku obyvateľstva. Podľa demografických prognóz Dirka J. van de Kaa by v porovnaní s ostatnými krajinami sveta mali všetky európske štáty do roku 2025 zaznamenať výrazný populačný prepad. Kým v roku 1985 patrilo medzi 25 najpočetnejších krajín sveta 7 štátov z Európy, v roku 2025 to pravdepodobne budú už iba 2 štáty.⁴

Aktuálne trendy odborníci premietajú do predpovedí vývoja demografickej situácie.

⁴ Porov.: VAN DE KAA, D. J., 1996: Anchored Narratives: The Story and Findings of Half a Century of Research into the Determinants of Fertility. Population Studies, Vol. 50, No. 3, s. 389

Tabuľka č. 1.3. Prognóza rastu populácie v Európe – vybrané krajiny

Krajina	Populácia 2015 (mil. osôb)	Populácia 2050 (mil. osôb)	Vek dožitia 2015 (rokov pri narodení)		Vek dožitia 2050 (rokov pri narodení)	
			Muži	Ženy	Muži	Ženy
Česko	10,5	10,5	75,4	81,5	82,0	86,8
Nemecko	81,2	82,7	78,0	83,0	83,6	87,9
Španielsko	46,4	49,3	79,7	85,3	84,8	89,4
Francúzsko	66,4	74,4	78,7	85,0	84,3	89,4
Taliansko	60,8	59,0	79,9	84,6	84,8	89,0
Maďarsko	9,9	9,3	72,0	79,0	80,3	85,7
Holandsko	16,9	19,2	79,6	83,0	84,4	87,9
Poľsko	38,0	34,4	78,5	83,4	84,0	88,2
Rakúsko	8,6	10,2	73,3	81,2	81,1	87,0
Slovensko	5,4	5,3	73,0	80,1	80,8	86,3
Fínsko	5,5	5,7	78,4	84,0	83,4	88,1
Švédsko	9,7	12,7	80,5	84,0	84,6	87,9

Zdroj: EurostatDatabase

V Európe je evidentných niekoľko tendencií populačného vývoja. V prvom rade rodiny žijú v rozlične veľkých krajinách. Slovensko patrí k malým krajinám, s tendenciou udržania početnosti obyvateľov. Oproti tomu máme krajiny s tendenciou výrazného nárastu populácie do roku 2050 (Francúzsko, Španielsko, Holandsko, Švédsko a prípadne Rakúsko a Nemecko), ale aj výrazného poklesu populácie (Poľsko, Taliansko, prípadne i Maďarsko). K „stacionárnym“ populáciám okrem nás patria Česko i Fínsko. Populáciu charakterizuje aj perspektíva dĺžky života. Prognózy hovoria o postupnom predlžovaní veku dožitia u mužov i u žien. V tomto smere v rámci Európy Slovensko patrí ku krajinám s relatívne kratším vekom dožitia. Je však povzbudzujúce, že o 30 rokov sa slovenskí muži budú dožívať 80-tich rokov a ženy ešte o 6 rokov viac.

Významným demografickým signálom je aj príchod detí do rodiny. V Európe sa dlhodobo odďaľuje príchod prvého dieťaťa do rodiny, keď vek prvoroďičiek oproti minulosti výrazne narástol. V tejto súvislosti je to aj na Slovensku tak, i keď viacero krajín ukazuje vyšší priemerný vek rodičky pri pôrode prvého dieťaťa než je

tomu na Slovensku. Konkrétne v roku 1987 bol na Slovensku priemerný vek prvoroďičiek 22,2 roka, v roku 2017 to už bolo 27,1 roka, teda v priebehu 30 rokov sa oddialilo zakladanie rodiny v súvislosti s narodením prvého dieťaťa o 5 rokov. Iste sa v tom prejavilo predĺženie školskej prípravy, a aj následný štart pracovnej kariéry mladých ľudí – všetko mimo potenciálne novozaloženej spoločnej rodiny s deťmi a v „zátíši“ rodičovskej podpory. Toto oddiaľovanie narodenia prvého dieťaťa je spájané s nárastom nemanželských foriem spoluzitia s následným nárastom počtu detí narodených mimo manželstva. V tejto oblasti patrí Slovensko k európskemu priemeru, keď relatívne nižší podiel detí narodených mimo manželstva je v Poľsku, Taliansku i Nemecku, a relatívne vyšší zas vo Francúzsku, Švédsku, Holandsku i Česku.

Tabuľka č. 1.4. Príchod dieťaťa do rodiny – vo vybraných krajinách

Krajina	Priemerný vek prvoroďičky 2017 (roky)	Podiel narodených mimo manželstva 2017 (%)
Česko	28,2	49,0
Nemecko	29,6	34,7
Španielsko	30,9	46,8
Francúzsko	28,7	59,9
Taliansko	31,1	32,8
Maďarsko	28,0	44,7
Holandsko	29,9	51,0
Poľsko	27,3	24,1
Rakúsko	29,3	42,0
Slovensko	27,1	40,1
Fínsko	29,1	44,8
Švédsko	29,3	54,5

Zdroj: EurostatDatabase

Súbežne s nárastom veku rodičov pri počatí prvého dieťaťa klesala aj veľkosť rodiny. Podľa Sčítania ľudu 1991 mala priemerná domácnosť na Slovensku 2,87 členov, o 20 rokov neskôr sa „zmenšila“ na 2,59 člena. Podľa Databázy Eurostatu v roku 2017 bola priemerná veľkosť slovenskej domácnosti 2,8 člena a v porovnaní s ostatnými krajinami Európskej únie sme patrili ku krajinám s najväčšou priemernou domácnosťou (podobne veľkú domácnosť

malo Poľsko, menšiu - 2,5 člena Španielsko, 2,4 člena mala domácnosť v Čechách, 2,3 člena mala domácnosť v Taliansku a Maďarsku, 2,2-člennú domácnosť mali vo Francúzsku, Holandsku i Rakúsku a napríklad 2-člennú priemernú domácnosť mali v Nemecku a vo Fínsku).

V priebehu jednej generácie sa tak výrazne zmenili demografické parametre života rodiny. Slovensko však stále patrí do rámca tých krajín, kde sa manželské spolužitie považuje za dobrý rámec života občanov, keď podiel ženatých či vydatých občanov máme v roku 2018 podľa Eurostatu 40,7 %. V Taliansku (47,2 %) a Nemecku (43,4 %) je vyšší podiel občanov ženatých či vydatých ako na Slovensku, avšak menší podiel takýchto občanov majú vo Švédsku (33,7 %), Fínsku (36,4 %), Maďarsku (35,7 %), Holandsku (37,7 %) i Česku (39,6 %).

Druhou indíciou vývoja slovenskej rodiny v európskom priestore je **socio-ekonomická situácia**.

V tejto oblasti slovenské domácnosti patria k tým chudobnejším, v porovnaní s domácnosťami v ekonomicky vyspelých krajinách disponujú dvoj- až trojnásobne nižšími príjmami.

Tabuľka č. 1.5. Čisté príjmy domácností vo vybraných krajinách v roku 2017 – v PPS ročne na spotrebiteľskú jednotku. Zdroj: EurostatDatabase

Krajina	Celá Populácia	Single s deťmi	Dvojica +1 dieťa	Dvojica +2 detí	Dvojica +3 a viac detí
Česko	14157	10224	14921	14517	12798
Nemecko	24000	17453	27168	23809	22138
Španielsko	17898	13310	18633	17515	14679
Francúzsko	23747	16671	23879	22431	19503
Taliansko	18673	13476	19283	17567	14014
Maďarsko	9319	6487	10001	9581	7782
Holandsko	23697	17612	26694	25089	22556
Poľsko	12721	9984	14419	13490	12565
Rakúsko	26056	18800	27711	24515	19533
Slovensko	11026	7962	11246	10273	8086
Fínsko	22035	16730	24040	23720	19401
Švédsko	22177	14914	24475	24173	17993

Celkovo platí, že relatívne lepšiu príjmovú situáciu majú rodiny (domácnosti), ktoré tvoria dvojice dospelých s jedným dieťaťom a relatívne horšiu zas jednotlivci (single) s dieťaťom a dvojice dospelých s tromi a viac deťmi. Keďže ide o celkové príjmy (a teda zárobky spolu so sociálnymi dávkami), potom môžeme identifikovať nastavenie politik štátu v tejto oblasti. Napríklad silnejšiu podporu štátu môžeme nepriamo nájsť pre osamelých rodičov s dieťaťom vo Francúzsku, Rakúsku a Holandsku než v Taliansku a zas silnejšiu podporu pre rodiny s tromi a viac deťmi v Nemecku a Holandsku, než v Taliansku, Rakúsku či vo Švédsku alebo i na Slovensku.

Za priemerami sa môžu skrývať veľké rozdiely medzi príjmovými skupinami populácie. O takýchto rozdieloch vypovedá Gini koeficient. Slovensko patrí k európskym krajinám s najnižšími rozdielmi v príjmoch, keď tu hodnota Gini koeficientu v roku 2017 dosiahla 23,2 bodu. Podstatne vyššia príjmová diferenciácia je v Bulharsku (40,2 b.), Španielsku (34,1 b.), Taliansku (32,7 b.), ale aj v Poľsku (29,2 b.), či vo Francúzsku (29,3 b.). O niečo vyššia je táto diferenciácia v nasledovných krajinách: v Nemecku (29,1 b.), Maďarsku (28,1 b.), vo Švédsku (28 b.), Rakúsku (27,9 b.), Holandsku (27,1 b.), Fínsku (25,3 b.), Česku (24,5 b.) a Slovinsku (23,7 b.) Táto nižšia príjmová situácia má za následok aj nižšiu spotrebu a aj rozdielnu štruktúru spotreby. Bežné porovnanie upozorňuje, že slovenské domácnosti (ale aj domácnosti v iných „post-socialistických“ krajinách) vydávajú z nízkeho rozpočtu viac na potraviny a dopravu než domácnosti ekonomicky vyspelejších krajín. Pre slovenské domácnosti je vysokou výdavkovou položkou aj bývanie a energie a naopak relatívne nižšou položkou výdavky na rekreáciu a kultúru. Podrobnejšie údaje sú uvedené v Tabuľke č. 1.6. Následná Tabuľka č. 1.7. informuje o výdavkoch v domácnostiach osamelých rodičov s deťmi v porovnaní s rodinami dvoch dospelých s deťmi. Nižšie výdavky osamelých rodičov sú sprevádzané vyššou záťažou rozpoč-

tu výdavkami na bývanie a naopak uskromňovaním sa na doprave a na rekreáciách a kultúre.

Tabuľka č. 1.6. Štruktúra spotrebných výdavkov domácností dvoch dospelých s deťmi – rok 2015 (v %)

Výdavky na:	Rakúsko	Nemecko	Česko	Slovensko
Potraviny	12,5	12,6	20,2	18,9
Alkohol, tabak	1,8	1,3	2,5	2,2
Odev, obuv	6,0	5,5	6,4	5,4
Bývanie, energie	23,7	30,0	17,6	28,3
Vybavenie domácnosti	7,5	5,2	6,3	4,8
Zdravie	3,3	3,0	2,1	2,1
Doprava	14,9	14,6	13,6	12,3
Komunikácie	1,6	2,5	4,4	4,8
Rekreácie a kultúra	12,2	10,1	10,6	6,5
Vzdelávanie	2,1	1,8	1,2	0,9
Reštaurácie	6,5	4,9	7,9	5,4
Rozličné iné	7,9	8,5	7,2	8,3
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: EurostatDatabase

Tabuľka č. 1.7. Porovnanie štruktúry výdavkov domácností jednotlivca s dieťaťom a dvojice s deťmi – Slovensko 2015 (v %)

Výdavky na:	Dvojica s deťmi	Jednotlivec s dieťaťom
Potraviny	18,9	18,7
Alkohol, tabak	2,2	2,7
Odev, obuv	5,4	4,0
Bývanie, energie	28,3	36,2
Vybavenie domácnosti	4,8	3,9
Zdravie	2,1	2,1
Doprava	12,3	7,0
Komunikácie	4,8	6,5
Rekreácie a kultúra	6,5	5,1
Vzdelávanie	0,9	1,2
Reštaurácie	5,4	5,8
Rozličné iné	8,3	6,9
Spolu	100,0	100,0

Zdroj: EurostatDatabase

Pre rodiny a domácnosti je dôležitý aj obytný priestor. Tu Slovensko patrí tiež ku krajinám s horšími parametrami bývania ako je to vo vyspelých ekonomikách. Na druhej strane je zas ukazovateľ 1,2 izby na jednu osobu domácnosti oproti minulosti výrazný po-

sun. Pre informáciu – podstatne lepšiu bytovú situáciu vykazujú v Holandsku (2 izby na jedného člena domácnosti), Fínsku (1,9 izby), Španielsku (1,9 izby), Nemecku (1,8 izby), Francúzsku (1,8 izby), ale aj vo Švédsku (1,7 izby), Rakúsku (1,6 izby), Česku (1,5 izby), Taliansku (1,4 izby). Na našej úrovni sú domácnosti v Maďarsku (1,2 izby na člena domácnosti) a v Poľsku (1,1 izby).

V živote rodín s deťmi zohráva významnú úlohu zosúladenie života rodiny s prácou. Slovenskí muži a ženy sú vysoko pracovne zaangažovaní a zamestnanosť žien dosahuje oproti iným ekonomicky vyspelejším krajinám vysoké parametre. Toto sa odráža aj vo vnútrorodinných vzťahoch medzi partnermi a medzi deťmi a rodičmi – limituje čas venovaný rodine.

V Európskej únii sa pohybuje miera zamestnanosti mužov vo veku 20 až 64 rokov vysoko nad 70 %. Na Slovensku v roku 2018 bola táto miera na úrovni 79,2 %, čo je viac ako napríklad v Španielsku (73,1 %), Taliansku (72,9 %), či Francúzsku (75,2 %). Na našej úrovni je miera zamestnanosti mužov v Poľsku (79,4%), v Rakúsku (80,7 %), prípadne vo Fínsku (78,2 %). Avšak je viac krajín, kde miera zamestnanosti mužov vo veku 20 - 64 rokov je vyššia ako na Slovensku – v Česku (87,4 %), Švédsku (84,7 %), Holandsku (84,3 %), Nemecku (83,9 %) či Maďarsku (82,1 %).

Miera zamestnanosti žien je už zložitejší problém. Na Slovensku je tento ukazovateľ v roku 2018 na úrovni 65,5 % a nižšiu mieru vykazuje Taliansko (53,1 %) a Španielsko (61 %). Viacero krajín je v tejto oblasti na našej úrovni – Francúzsko (67,6 %), Maďarsko (66,8 %), Poľsko (65 %). Podstatne viac je však krajín, kde je zamestnanosť žien vo veku 20 - 24 rokov vyššia ako na Slovensku – Švédsko (80,4 %), Nemecko (75,8 %), Fínsko (74,5 %), Holandsko (74,2 %), Česko (72,2 %) a Rakúsko (71,7 %). V tomto je vysoká zamestnanosť žien vo vyspelých ekonomikách sprevádzaná nižšou

mierou pracovných úväzkov na plný pracovný čas a vyššou mierou účasti v čiastkových pracovných pomeroch, než je tomu u nás.

Tabuľka č. 1.8. Čiastkové pracovné pomery a dočasné pracovné pomery v roku 2018 vo vybraných krajinách (v % populácie 20 – 64 ročných)

Krajina	Čiastočné pracovné pomery (% z celku pomerov)		Dočasné pracovné pomery (% z celku pomerov)	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Česko	2,5	10,8	5,0	9,2
Nemecko	9,3	46,7	9,6	10,1
Španielsko	6,4	23,6	20,7	24,2
Francúzsko	7,6	28,7	12,5	15,1
Taliansko	7,9	32,4	12,0	14,7
Maďarsko	2,5	6,2	5,7	7,2
Holandsko	23,0	73,8	13,0	16,4
Poľsko	3,6	9,5	17,8	20,9
Rakúsko	9,9	47,6	5,3	6,8
Slovensko	3,1	6,9	5,9	7,7
Fínsko	8,8	18,8	10,0	16,4
Švédsko	11,9	31,7	10,9	14,4
EÚ priemer	8,0	30,8	10,3	12,3

Zdroj: EurostatDatabase

Občania bývalého socialistického tábora sú zvyknutí na plné pracovné pomery, lebo len tie zaručovali istú úroveň zárobkov. Aj dnes po 30-tich rokoch je podiel osôb pracujúcich na čiastkové pomery nižší na Slovensku, v Poľsku, Maďarsku i Česku, naopak, najmä ženská časť pracovnej sily pracuje na čiastočné pracovné úväzky vo vyššej miere v Holandsku, Rakúsku, Nemecku, Švédsku, Taliansku, Francúzsku i Španielsku. V dvoch krajinách – Španielsku a Poľsku je relatívne vyšší podiel zamestnaní na dočasnú dobu. Na Slovensku sa neisté zamestnanie (teda na dočasnú dobu) týka menej ako 10 % zamestnancov (5,9 % mužov a 7,7 % žien).

Pracovná aktivita kolíše v závislosti od rozličných okolností, ale jej rozsah je nižší u mladších zamestnancov. Za poslednú dekádu sa na Slovensku veľmi nezmenil rozsah miery zamestnanosti v jednotlivých vekových skupinách mužov a žien. Podrobnejšie údaje sú v Tabuľke 1.9.

Tabuľka č. 1.9. Miera zamestnanosti podľa pohlavia a vybraných vekových skupín na Slovensku (v %)

Veková kategória	Muži		Ženy	
	2009	2018	2009	2018
20 - 24 r.	56,3	60,9	33,6	34,3
25 - 29 r.	81,0	83,1	58,7	63,9
30 - 34 r.	87,1	90,1	65,0	62,2
35 - 39 r.	87,9	89,6	74,3	71,3
40 - 44 r.	84,5	90,0	80,2	82,2

Zdroj: EurostatDatabase

Relatívne nízka je pracovná aktivita vo veku do 24 rokov – dokonca len tretina žien z ekonomicky aktívnych žien patriacich do tejto vekovej skupiny je zamestnaná. U žien vo veku 25 - 35 rokov sa zamestnávajú dve tretiny ekonomicky aktívnych žien. Je predpoklad, že tá jedna zvyšná tretina týchto žien zostáva doma pri malých deťoch. Až po dosiahnutí 35 rokov veku a viac sa zamestná výrazne viac žien. U mužov sa razantná pracovná aktivita ustáľuje po dosiahnutí 25 rokov veku a kulminuje niekde okolo 90 % miery zamestnanosti ekonomicky aktívnych mužov vo veku 30 až 44 rokov. Rodiny s malými deťmi tak fungujú v režime mama s deťmi doma a otec v práci, neskôr aj matka chodí do práce a rodina sa počas pracovného týždňa stretne prakticky až večer.

Zaužívalo sa tak „stretávanie s rodinou a príbuznými“. Eurostat urobil v roku 2015 prieskum v tejto oblasti a zistil, že v rámci domácností s deťmi je vysoká frekvencia tejto aktivity – vyšší počet domácností s deťmi sa denne alebo aspoň týždenne stretne s rodinou a príbuznými – na Slovensku 69 % domácností s deťmi, v Taliansku 63,7 % a Španielsku 61,7 %. Asi polovica domácností s deťmi sa stretáva denne alebo týždenne s rodinou a príbuznými v Česku (50,2 %), Nemecku (49,6 %) a Maďarsku (49,2 %), nižší podiel sa takto stretáva vo Francúzsku (43,7 %) a Rakúsku (43,2 %), ale len 27,4 % v Poľsku.

Slovenské domácnosti s deťmi sa na európsky priemernej úrovni zúčastňujú na kultúrnych a športových aktivitách. Podľa prieskumu Eurostatu z roku 2015 sú v tejto oblasti najagilnejší Fíni (93,4 % domácností s deťmi sa zúčastňuje na športových a kultúrnych aktivitách), ďalej Švédmi (92,4 %), Holanďania (92,4 %), Francúzi (87,3 %), Nemci (84,1 %), Česi (83,8 %) i Rakúšania (82,1 %). Na Slovensku športové a kultúrne aktivity vykonáva 73,6% domácností s deťmi, a nižšiu aktivitu v tomto smere vyvíjajú v Španielsku (69,7 %), Poľsku (65,8 %), Maďarsku (61,4 %) a Taliansku (60,6 %).

Tret'ou indíciou vývoja slovenskej rodiny v európskom priestore je **otázka hodnôt a religiozita**.

S hodnotovými ukazovateľmi rodín úzko súvisia náboženské otázky, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou hodnotových rebríčkov jednotlivcov. Pre obyvateľov Slovenska je tak ako pre ostatných Európanov trvale najdôležitejšou životnou hodnotou rodina. V roku 2017 ju za veľmi dôležitú vo svojom živote považovalo takmer 91 % respondentov. Stabilne druhou najdôležitejšou hodnotou je práca, no rastúci význam majú v našom živote priatelia a známi: v r. 2017 boli „veľmi dôležití“ pre viac ako polovicu respondentov. Takisto pretrváva rozdelenie názorov na dôležitosť náboženstva v osobnom živote. Podiel tých, čo považujú náboženstvo za veľmi dôležité sa významnejšie nemení a nemení sa ani podiel tých, ktorí náboženstvo považujú vo svojom živote za úplne nedôležité. Tieto dve oblasti sa dajú porovnať s číselnými ukazovateľmi v iných krajinách. Najrozsiahlejšia otvorená databáza Svetového výskumu hodnôt umožňuje porovnávať nielen medzi krajinami, ale poukazuje aj na postupný vývoj jednotlivých názorov v jednej krajine, nakoľko sa údaje pravidelne zberajú od roku 1981. Posledné zverejnené dáta sú z roku 2014, do tejto vlny Slovensko nebolo za-

radené, do komparácie sú však doplnené údaje z roku 2017.⁵ Ako príklady porovnaní k Slovensku sú uvedené tri krajiny, zo susedných krajín sa nachádza v databáze iba Poľsko.

Tabuľka č. 1.10. Vybrané hodnotové ukazovatele súvisiace s hodnotovým vnímaním rodiny

	Súhlas s dôležitosťou náboženstva pri výchove detí	Nesúhlas s tvrdením, že manželstvo je zastaralá inštitúcia
Nemecko 2013	12 %	78 %
Poľsko 2012	40 %	91 %
USA 2011	43 %	87 %
Slovensko 1991	32 %	86 %
Slovensko 2017	19 %	78 %

Zdroj: worldvaluessurvey.org

Údaje o podiele veriacich zo všetkých prieskumov hodnôt sú mierne nižšie ako údaje zo sčítaní obyvateľstva. Na Slovensku vývoj deklarovanej náboženskej viery ukazuje nárast veriacich v období okolo roku 2000 a nasledujúci mierny pokles. V roku 1991 sa deklarovalo 69 % Slovákov ako veriacich, v roku 1999 ich počet stúpol na 77 %, o deväť rokov, v roku 2008, číslo kleslo na 74 % v súčasnosti (dáta z roku 2017) sa hlási k náboženskej viere 69 % obyvateľov. Opäť je možné porovnať tieto čísla s inými krajinami.

Tabuľka č. 1.11. Deklarovaní veriaci. Odpovede na otázku: „Bez ohľadu na to, či chodíte do kostola alebo nie, považujete za za...“

	Slovensko (2017)	Poľsko (2014)	Nemecko (2014)	USA (2014)
Veriaci človek	69 %	85 %	50 %	67 %
Neveriaci človek	21 %	7 %	38 %	27 %
Presvedčený ateista	5 %	5 %	10 %	5 %
Neviem + neodpovedal	5 %	3 %	2 %	1 %

Zdroj: worldvaluessurvey.org

⁵ Výsledky zatiaľ nie sú zverejnené, iba technická správa k výskumu na: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2786_attach_EVS_SK_2017_tlacova_sprava%20final.pdf

Hlbší pohľad na charakter religiozity na Slovensku umožňuje otázka zameraná na praktické prejavy náboženského života, napríklad v podobe účasti na bohoslužbách. (Tabuľka č. 1.12.) Pri porovnaní miery deklarovanej náboženskosti a toho, ako často sa respondent zúčastňuje bohoslužieb, vidieť, že praktizovanie náboženstva je výrazne nižšie, ako jeho deklarovanie. Aj pri zrátaní všetkých, ktorí chodia aspoň raz mesačne do kostola, je možné konštatovať, že na Slovensku ide len o niečo viac ako polovicu deklarovaných veriacich a ich podiel klesá, najmä medzi tými, čo chodia do kostola častejšie ako raz za týždeň. Podobný trend je aj v iných krajinách.

Tabuľka č. 1.12. Praktizovanie náboženstva. Odpovede na otázku: „Ak nepočítate svadby, pohreby a krsty, asi ako často sa v súčasnosti zúčastňujete bohoslužieb?“

	Slovensko (2017)	Poľsko (2014)	Nemecko (2014)	USA (2014)
Častejšie ako raz za týždeň	5 %	4 %	2 %	11 %
Raz za týždeň	21 %	46 %	8 %	22 %
Raz za mesiac	9 %	17 %	9 %	10 %
Iba v osobitné sviatky	14 %	15 %	21 %	9 %
Raz za rok	4 %	4 %	7 %	5 %
Menej často	18 %	4 %	17 %	12 %
Nikdy, prakticky nikdy	28 %	8 %	35 %	30 %
Neviem + neodpovedal	1 %	2 %	1 %	1 %

Zdroj: worldvaluessurvey.org

2. Spolužitie dospelých s nezaopatrenými deťmi

Vo výberovom súbore v roku 2018 z počtu 1031 respondentov bolo 49 % dospelých mužov a 51 % dospelých žien. Priemerný vek u mužov bol 39,7 roka, u žien 39,3 roka (pričom priemer za celý súbor bol 39,5 roka so štandardnou odchýlkou 8,72 roka). V súbore boli silne zastúpené vekové kategórie 31 až 50 rokov a menej tu boli zastúpení mladší či starší dospelí, čo zodpovedá pravdepodobnostiam spolužitia dospelých s deťmi na Slovensku v súčasnosti.

Tabuľka č. 2.1. Zloženie súboru respondentov podľa pohlavia a veku (v % odp.)

	Do 30 r.	31 - 40 r.	41 - 50 r.	51 + r.	Spolu
Muži	18,0	34,7	36,8	10,5	100,0
Ženy	20,7	31,0	37,8	10,5	100,0
Spolu	19,4	32,8	37,3	10,5	100,0

Sledované domácnosti boli rozmiestnené po celom území Slovenska rovnomerne (v jednotlivých krajoch sa podiel sledovaných domácností pohyboval od 10,9 % v Nitrianskom kraji po 14,1 % v Košickom kraji). Proporciónálne bolo aj ich zastúpenie vo veľkostných typoch obcí a miest, keď v obciach do 5-tisíc obyvateľov bolo umiestnených 46,2 % domácností a v mestách (nad 5-tis. obyvateľov) potom 53,8 % domácností.

Tabuľka 2.2. Podiel domácností bývajúcich vo veľkostných typoch obcí (% odp.)

Veľkostný typ obce	Do 1 tis. obyv	1 – 5 tis. obyv	5 – 20 tis. obyv	20 – 100 tis. obyv.	100 tis. obyv. a viac	Spolu
Podiel domácností v %	14,5	31,7	20,6	21,4	11,8	100,0

Spolužitie dospelých a detí na Slovensku možno identifikovať cez rodinný stav, štruktúru domácnosti a veľkosť domácnosti. Podľa údajov realizovaného výskumu výrazne prevláda **manželské spolužitie** partnerov, ktorí majú a vychovávajú nezaopatrené deti (v 73,7 % sledovaných domácností žili dospelí v manželstve, z toho v 68,8 % prípadov to bolo prvé manželstvo a 4,9 % druhé alebo

d ďalšie manželstvo). Spolužitie v prvom manželstve deklarujú viac muži (71,9 %) než ženy (66,2 %) a ukazuje sa, že s rastom veku sa zvyšuje počet osôb, ktoré žijú v prvom manželstve (57,1 % vo veku do 30 rokov oproti 75 % vo veku nad 50 rokov).

Tabuľka č. 2.3. Rodinný stav a spolužitie dospelých bývajúcich s deťmi (v % respondentov)

	Spolu	Pohlavie		Vek			
		Muži	Ženy	Do 30 r.	31 - 40	41 - 50	51+
Prvé manželstvo	68,8	71,9	66,2	57,1	70,7	71,9	75,0
Druhé a ďalšie manželstvo	4,9	6,5	3,4	1,5	4,7	6,0	8,3
Slobodný/á s partnerom	11,3	12,1	10,5	30,8	12,4	2,9	1,9
Rozvedený/á s partnerom	2,8	3,4	2,3	1,5	2,1	3,9	3,7
Ovdovelý/á s partnerom	0,2	0,4	0,0	0,0	0,0	0,5	0,0
Rozvedený/á bez partnera	9,3	3,6	14,9	7,6	7,7	12,0	8,3
Ovdovelý/á bez partnera	2,4	2,2	2,7	1,5	2,4	2,9	2,8
Spolu – v %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Spolu – abs.	1031	505	526	200	338	385	108

Vyskytujú sa aj dva ďalšie typy spolužitia (pomerne málo zastúpené), keď žijú deti s nezosobášenými dospelými partnermi alebo žijú s osamelými rodičmi.

Spolužitie detí s dospelými **nezosobášenými partnermi** je vtedy, keď ide o slobodných partnerov – 11,3 % prípadov – o niečo viac muži ako ženy a výrazne viac tí mladší (do 30 rokov 30,8 %, v skupine 31 – 40-ročných 12,4 %, potom v skupine nad 40 rokov už ide o zriedkavý výskyt – 2,9 %, resp. 1,9 % v skupine nad 50 rokov). Spolužitie detí s nezosobášenými partnermi je tiež vtedy, keď ide o predtým rozvedených partnerov (2,8 %, viac muži a starší) alebo ide o predtým ovdovelých partnerov (0,2 %).

Na Slovensku však vo viac ako desatine domácností žijú nezaopatrené deti s **osamelými rodičmi**. V našom prieskume sme zare-

gistrovali 9,3 % rozvedených žijúcich bez partnera s deťmi. Tento stav zažívajú najmä dospelé ženy (14,9 % žien, oproti 3,6 % mužov) a skôr staršie ženy vo veku 41 - 50 rokov – až 44,1 % z počtu rozvedených bez partnera. Vyskytuje sa tiež spolužitie detí s ovdovelým rodičom – v 2,4 % prípadov. Existuje aj spolužitie detí so slobodným osamelým rodičom, avšak takéto prípady sa v tomto výskume samostatne nevyskytovali.

Z hľadiska náboženskej príslušnosti sú niektoré odlišnosti v spolužití dospelých rodičov (partnerov) a detí.

Tabuľka č. 2.4. Spolužitie v domácnostiach podľa vierovyznania respondentov (v % odp.)

	Katolícke	Evanjelické	Žiadne vierovyznanie
Prvé manželstvo	72,8	73,6	60,8
Druhé a ďalšie manželstvo	4,7	3,2	6,9
Slobodný/á s partnerom	8,8	5,6	18,1
Rozvedený/á s partnerom	2,5	2,4	2,5
Ovdovelý/á s partnerom	0,0	0,0	1,0
Rozvedený/á bez partnera	8,8	10,4	9,8
Ovdovelý/á bez partnera	2,5	4,8	1,0
Spolu – v %	100,0	100,0	100,0
Spolu – abs.	602	125	204

Možno zaznamenať, že v tých domácnostiach, kde respondenti deklarovali svoju príslušnosť ku katolíckemu alebo evanjelickému náboženstvu, sa vyskytuje vyšší podiel spolužitia v manželskom zväzku (cca 77 %) ako v domácnostiach, kde sa respondenti nehlásili k žiadnemu vierovyznaniu (cca 68 %). Naopak, vyšší podiel spolužitia nezobášaných slobodných s deťmi je v domácnostiach, ktoré sa nehlásili k žiadnemu vierovyznaniu (18,1 %) ako v domácnostiach katolíkov (8,8 %) či evanjelikov (5,6 %).

Z hľadiska veľkosti domácností dospelých s nezaopatrenými deťmi – Tabuľka č. 2.5. – žije v jednej domácnosti v priemere 3,8 osôb (štandardná odchýlka je 1,17 osoby). Prevládajú troj- a štvorčlenné domácnosti – 37,9 % trojčlenných a 31,9 % štvorčlenných. Takto spolunažívajú deti s dospelými žijúcimi v manželstve (76,1 % v rámci prvého manželstva a 64,7 % v rámci druhého alebo

ďalšieho manželstva) a deti s dospelými partnermi, ktorí sú buď slobodní (73,2 %), alebo pochádzajú z rozvedených bývalých manželstiev (79,3 %). Väčšie 5 až 6-členné domácnosti detí s dospelými sú skôr v prípade domácností z druhého či ďalšieho manželstva (31,3 %) než pri domácnostiach detí s dospelými žijúcimi v prvom manželstve (21 %), avšak menej sa vyskytujú v domácnostiach partnerov nezosobašených. Domácnosti osamelých rodičov s deťmi sú najčastejšie dvojčlenné (u rozvedených 59,4 %, u ovdovelých 52 %), prípadne aj trojčlenné (u rozvedených 16,7 %, u ovdovelých 24 %).

Tabuľka č. 2.5. Domácnosti podľa počtu členov v jednotlivých typoch spolužitia (v % odp.)

Typ spolužitia	Spolu abs.	Počet členov domácnosti						Spolu
		2	3	4	5	6	7+	
Prvé manželstvo	709	0,7	38,4	37,6	16,5	4,5	2,3	100,0
Druhé a ďalšie manželstvo	51	0,0	25,5	39,2	23,5	7,8	3,9	100,0
Slobodný/á s partnerom	116	5,2	60,3	12,9	6,0	7,8	7,8	100,0
Rozvedený/á s partnerom	29	10,3	44,8	34,5	6,9	0,0	3,4	100,0
Ovdovelý/á s partnerom	2	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Rozvedený/á bez partnera	96	59,4	16,7	11,5	7,3	2,1	3,1	100,0
Ovdovelý/á bez partnera	25	52,0	24,0	16,0	8,0	0,0	0,0	100,0
Spolu – v %		8,1	37,9	31,9	14,4	4,6	3,1	100,0
Spolu – abs.	1031	84	391	329	148	47	32	

Keď sa pozrieme na veľkosti domácností z pohľadu veku respondentov, potom „mladšie“ domácnosti majú menší počet členov a domácnosti rodičov vo veku 31 – 50 rokov sú väčšie. Podrobnejšie viď v Tabuľke č. 2.6. Tu ešte môžeme doplniť, že priemerná veľkosť sledovaných domácností bola 3,8 člena, pritom s respondentom vo veku do 30 rokov to bolo 3,69 člena, vo vekovej kategórii 31 – 40 rokov to bolo 3,91 člena, vo vekovej kategórii 41 – 50 rokov to bolo 3,82 člena a v najvyššej vekovej kategórii tu sledovanej priemerná veľkosť domácností bola 3,58 člena.

Tabuľka č. 2.6. Domácnosti podľa počtu členov a podľa veku respondenta (v % odp.)

Veľkosť domácnosti	Do 30 r.	31 – 40 r.	41 – 50 r.	51 + r.
Dvaja členovia	4,0	6,5	10,4	13,0
Troja členovia	58,0	34,2	29,1	43,5
Štyria členovia	17,0	37,0	37,1	25,0
Piati členovia	11,5	12,7	17,7	13,0
Šiesti členovia	7,0	4,4	3,6	3,7
Sedem a viac členov	2,5	5,0	2,1	2,8
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0

V sledovaných domácnostiach sa nachádzajú najmä rodičia a ich deti – takýchto domácností bez iných príbuzných je väčšina – 77,6 %. Avšak v časti domácností sa nachádzajú nielen rodičia a ich deti, ale aj iné osoby (starí rodičia, iní rodinní príslušníci) – takýchto domácností je podstatne menej – 22,4 %. Relatívne častejšie je to v prípade domácností slobodných nezosobášených partnerov s deťmi (31,9 %), ovdovelých s dieťaťom bez partnera (36 %) a rozvedených s deťmi bez partnera (30,2 %). Signalizuje to podporu pre tieto typy domácností zo strany príbuzných. Menej sa iné osoby „vmiešavajú“ do spolužitia domácností manželov s deťmi žijúcich v prvom manželstve – v 18,8 % prípadov, zatiaľ čo u manželov v druhom alebo ďalšom manželstve je to v 27,5 % prípadov.

Údaje v nasledovnej Tabuľke č. 2.7. ukazujú, že síce existuje variabilita spolužitia osôb v domácnostiach, avšak najviac – viac ako dve tretiny domácností (67,2 %) sú domácnosti zosobášených rodičov žijúcich v prvom manželstve so svojimi deťmi. V poznateľnom počte sa vyskytujú ešte dva typy spolužitia – rodičia slobodných nezosobášených partnerov so svojimi deťmi (8,9 % domácností) a domácnosti osamelých rozvedených rodičov s deťmi (9,3 % domácností).

Tabuľka č. 2.7. Rozloženie početnosti rozličných typov spolužitia dospelých s deťmi (v % odp.)

	Obaja rodičia a ich deti	2 dospelí a ich deti	Osamelý/á s dieťaťom	Spolu
Prvé manželstvo	67,2	1,7	0,1	69,0
Druhé a ďalšie manželstvo	2,7	2,2	0,0	4,9
Slobodný/á s partnerom	8,9	1,5	0,9	11,3
Rozvedený/á s partnerom	1,3	1,4	0,2	2,9
Ovdovelý/á s partnerom	0,0	0,2	0,0	0,2
Rozvedený/á bez partnera	0,0	0,0	9,3	9,3
Ovdovelý/á bez partnera	0,0	0,0	2,4	2,4
Spolu	80,0	6,9	13,1	100,0

Sledované domácnosti bývali v domoch a bytoch, pritom vo väčších mestách bývali predovšetkým v bytoch a v menších sídlach najmä v rodinných domoch. V mestách nad 20-tisíc obyvateľov už prevláda bývanie v bytoch, ktoré sú umiestnené v domoch s veľkým počtom bytov (napr. panelákok). Podrobnejšie v Tabuľke č. 2.8.

Tabuľka č. 2.8. Bývanie spolu a podľa veľkostného typu obce (v % odp.)

Typ bývania	Spolu	Veľkostný typ obce				
		Do 1-tis. obyv.	1 – 5-tis. obyv.	5 – 20-tis. obyv.	20 – 100-tis. obyv.	100-tis.+ obyv.
Rodinný dom	53,5	89,9	74,6	44,8	24,9	19,7
Byt v dome s max. 4 bytmi	8,9	8,1	10,7	10,8	8,1	3,3
Byt v dome s 5 a viac bytmi	36,1	2,0	13,1	42,5	64,7	76,2
Iné	1,5	0,0	1,5	1,9	2,3	0,8
Spolu	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3. Finančná situácia domácností s deťmi

Domácnosti dospelých s nezaopatrenými deťmi majú mesačne priemerné čisté zárobky na úrovni 1354,5 eur, čo činí na jednu osobu domácnosti 385,4 eur. Ďalšími zdrojmi príjmov sú pre nich sociálne dávky (spolu prídavky na deti, rodičovský príspevok, invalidný dôchodok, starobný dôchodok, príspevok v nezamestnanosti, dávka v hmotnej núdzi), čo je mesačne v priemere 154,1 eur na domácnosť (41,2 eur na jedného člena domácnosti). Spolu tak príjmy činia mesačne priemerne 426,6 eur na jedného člena domácnosti. Pochopiteľne, že je v tom veľká variabilita, keď sú charakteristiky rozptylov okolo priemeru dosť vysoké (presahujúce hodnoty priemerov). Príjmové rozloženie pozri v nasledovnej Tabuľke 3.1.

Tabuľka č. 3.1. Podiely domácností s čistým mesačným príjmom (zárobok + soc. dávky) v eurách (v % odp.)

Príjmové pásma v Eur	Do 550	551-850	851-1150	1151-1450	1451-1750	1751-2050	2051-2350	2351-2650	2651 a viac
Podiel domácností v %	5,1	15,3	20,9	22,1	15,4	10,7	4,3	2,8	2,4

Ukazuje sa, že najčastejší je prípad rodiny, ktorá hospodári s mesačným čistým príjmom okolo 1300 eur (v pásme od 1151 do 1450 eur je 22,1 % domácností). Časté sú aj prípady mesačných zárobkov od 551 eur do 1150 eur – spolu 36,2 % a od 1451 eur do 2050 eur – spolu 25,9 % domácností.

Pozrime sa na rozdiely v príjmoch podľa typu domácnosti (spolužitie) a podľa veľkosti domácnosti.

Tabuľka č. 3.2. Priemerné mesačné čisté zárobky a čisté zárobky spolu so sociálnymi príjmami na jedného člena domácnosti v eurách

Typ domácnosti	Zárobky €	Zárobky + soc. príjmy €
Prvé manželstvo	392,4	427,7
Druhé a ďalšie manželstvo	370,6	418,3
Slobodný/á s partnerom	348,1	400,3
Rozvedený/á s partnerom	397,9	449,2
Rozvedený/á bez partnera	372,2	432,7
Ovdovelý/á bez partnera	383,3	446,7
Spolu	385,4	426,6

Údaje v Tabuľke č. 3.2. informujú, že v lepšej príjmovej situácii z hľadiska zárobkov sú domácnosti v prvom manželstve a domácnosti partnerov, kde jeden je rozvedený. Relatívne horšie sú na tom domácnosti slobodných partnerov s deťmi (o 11,3 % nižšie zárobky prepočítané na 1 člena domácnosti, ako je tomu v prvomanželských domácnostiach). Sociálne dávky čiastočne stierajú tieto rozdiely, keď napríklad domácnosti slobodných partnerov s deťmi oproti domácnostiam manželov v prvom manželstve majú priemerné čisté zárobky spolu so sociálnymi dávkami už „len“ o 6,4 % nižšie.

Veľkosť domácnosti má tiež vplyv na finančnú situáciu členov domácnosti. V nasledovnej Tabuľke č. 3.3. sú uvedené údaje o rozdelení priemerných príjmov podľa počtu členov domácnosti.

Tabuľka č. 3.3. Priemerné mesačné príjmy v eurách na jedného člena domácnosti podľa veľkosti domácnosti

Počet členov dom.	2	3	4	5	6	7	Spolu
Zárobok	468,1	473,6	360,9	271,7	206,4	153,5	385,0
Zárobok + soc. dávky	533,5	513,2	397,8	310,0	251,5	213,3	426,2

Je evidentné, že najvyššie priemerné príjmy na osobu majú malé domácnosti zložené z dvoch či troch členov. Pri štvor- a viacčlenných domácnostiach sa na jednotlivca dostane menšia suma príjmov. Tiež sa ukazuje, že sociálne dávky viac zavážia v domácnostiach dvojčlenných (osamelý rodič + dieťa) a potom v domácnostiach šesť- a viacčlenných.

Príjmové odlišnosti sú aj v rozličných typoch spolužitia. Konkrétne v rámci 3-členných domácností sa v príjmovom pásme mesačne do 350 eur na jedného člena rodiny nachádza 15,9% domácností prvomanželov, 27,5 % domácností slobodných partnerov, ale až 50,1 % domácností rozvedených bez partnera. Následne v rámci 4-členných domácností sa v príjmovom pásme mesačne do 350 eur na jedného člena rodiny nachádza 41,2 % domácností prvomanželov, 40 % domácností slobodných partnerov, ale až 81,8% domácností rozvedených bez partnera. Pozri Tabuľku č. 3.4.

Tabuľka č. 3.4. Podiely domácností v príjmových pásmach (mesačne v eurách na osobu) – v % odp.

<i>3-členná domácnosť</i>	do 250	251-350	351-450	451-550	551-650	651+	Spolu
Prvé manželstvo	5,2	10,7	32,6	22,6	13,3	15,6	100,0
Slob. s partnerom	1,4	26,1	23,2	23,2	11,6	14,5	100,0
Rozv. bez partnera	18,8	31,3	25,0	12,5	12,5	0	100,0

Pokračovanie Tabuľky 3.4.

<i>4-členná domácnosť</i>	do 250	251-350	351-450	451-550	551-650	651+	Spolu
Prvé manželstvo	11,6	29,6	31,8	16,5	6,7	3,7	100,0
Slob. s partnerom	20,0	20,0	13,3	26,7	13,3	6,7	100,0
Rozv. bez partnera	54,5	27,3	18,2	0	0	0	100,0

Diferenciácia príjmov podľa veľkosti domácnosti hovorí tiež, že napríklad mesačné priemerné príjmy na osobu v domácnosti s **dvomi deťmi** sú:

- v prvých manželstvách, kde žijú rodičia a 2 deti bez ďalších osôb, na úrovni 400 eur,

- v domácnostiach slobodných s partnerom a 2 deťmi bez ďalších osôb na úrovni 319 eur a

- v domácnostiach osamelých rozvedených žijúcich len s 2 deťmi na úrovni 340 eur.

Na porovnanie nami zistených údajov s údajmi zo štatistických inštitúcií môžeme uviesť nasledovné. Zisťovania Štatistického úradu SR o príjmoch a výdavkoch domácností (Kotlár, J. a kol., 2018) uvádzajú, že priemerné mesačné čisté príjmy na osobu v domácnosti sú 455,8 eur; podrobnejšie – na osobu v domácnosti s nezaopatrenými deťmi je to 388,5 eur, na osobu v domácnosti s dvomi nezaopatrenými deťmi je to 376,4 eur a na osobu v domácnosti s tromi a viac nezaopatrenými deťmi je to 271,1 eur.

Finančnú kondíciu slovenských domácností však možno v rámci Európskej únie charakterizovať ako slabú. Spomedzi 28 krajín EÚ sú výdavky na spotrebu u nás na úrovni 12400 PPS (Purchasing power standard) ročne na osobu, keď priemer krajín EÚ je 16200 PPS ročne na osobu (údaje Eurostatu za rok 2017). Len 7 krajín z 28 má horšiu úroveň výdavkov na spotrebu ako Slovensko.

Do charakteristiky finančnej situácie domácností patria aj informácie o úveroch a úsporách. Čo sa týka zadlženosti, túto vykázalo 65 % domácností, pričom tretina domácností spláca mesačne viac ako 200 eur a len pre necelých 10 % domácností sú splátky úverov pomerne nižšie – do 100 eur mesačne. Sporia viac ako 70 % domácností s nezaopatrenými deťmi, pritom cca 32 % z nich vykazuje menšie úspory - do 100 eur mesačne a ďalších 24 % úspory 101 až 200 eur mesačne. Pomerne nezanedbateľná je i skupina domácností – 11,5 %, ktorí mesačne usporia 201 až 400 eur mesačne. Podrobnejšie pozri Tabuľku č. 3.5.

Tabuľka č. 3.5. Výška mesačných úspor a splácaných úverov (v % odp.)

Suma v Eur	Do 50	51-100	101-200	201-300	301-400	401+	Netýka sa	Spolu
Úspory	9,9	21,6	24,2	8,8	2,7	4,7	28,1	100,0
Splácanie úverov	2,3	7,1	20,5	16,0	8,6	8,6	34,9	100,0

Domácnosti, ktoré sporia, v priemere je to 52,2 eur mesačne na jedného člena domácnosti, majú však splátky úverov vyššie – v priemere 77,2 eur mesačne na jedného člena domácnosti. Relatív-

ne vyššie úspory v priemere na člena domácnosti sú v mladších domácnostiach a v domácnostiach s tromi členmi. Relatívne vyššie splátky úverov v priemere na jedného člena vykazujú domácnosti dvoj- a trojčlenné a domácnosti, kde dospelí sú vo veku 31 - 40 rokov. Domácnosti, kde žijú rozvedení s partnerom a s deťmi, vykazujú nižšie úspory a vyššie úvery než ostatné typy domácností. Podrobnejšie pozri v Tabuľke č. 3.6.

Tabuľka č. 3.6. Priemerné mesačné sumy úspor a úverov na jedného člena domácnosti v eurách

Počet členov domácnosti	2	3	4	5	6	Spolu
Úspory v Eur	54,5	65,2	50,3	32,9	23,2	52,2
Splácanie úverov v Eur	106,8	89,3	75,6	56,1	41,7	77,2

Pokračovanie Tabuľky č. 3.6

Typ domácnosti	Prvé manž.	Druhé a ďalšie manž.	Slob. s partn.	Rozv. s partn.	Rozv. bez partn.	Spolu
Úspory v Eur	52,0	49,4	55,2	39,4	41,6	52,2
Splác. úverov v Eur	77,0	75,1	77,8	87,3	79,8	77,2

Pokračovanie Tabuľky č. 3.6.

Veková kategória respondenta	Do 30 r.	31 - 40 r.	41 - 50 r.	51 + r.	Spolu
Úspory v Eur	59,4	50,1	51,3	50,6	52,2
Splác. úverov v Eur	72,0	84,1	74,8	67,1	77,2

Keď porovnáme, nakoľko dlhy a úspory zaťažujú financie domácností, potom podiel dlhov na celkových čistých príjmoch v priemere na jednu domácnosť, ktorá dlhy má, je 18,1 % a (podrobnejšie) v priemere na jednu osobu v 4-člennej domácnosti s nezaopatrenými deťmi je to 19 %. Zát'az úspor u tých domácností, ktoré sporia, je 12,2 % (v 4-členných domácnostiach s nezaopatrenými deťmi je to 12,6 %).

4. Pracovná činnosť rodičov a partnerov

Otázky pracovnej aktivity patrili do centra záujmu nášho výskumu rodinného spolužitia. Predpokladali sme, že práca, ktorá je významnou zložkou života rodín, vo forme pracovnej angažovanosti zohráva významnú funkciu tak v spolužití manželov a partnerov, ako aj v spolužití a výchove detí v rodinách.

V súvislosti s takto koncipovaným zámerom je potrebné podrobnejšie poznať pracovnú angažovanosť manželov/partnerov a ich vzdelanostné zázemie. Otázky boli koncipované tak, že respondent informoval nielen o svojom vzdelaní a pracovnej angažovanosti, ale aj o manželovom/partnerovom vzdelaní a práci. Takýmto spôsobom sme získali podrobný prehľad o pracovnej angažovanosti oboch manželov/partnerov v rodinách/ domácnostiach.

Čo sa týka **vzdelanostnej úrovne**, v dvoch tretinách domácností (63,7 %) má muž stredné vzdelanie (či už s maturitou, alebo bez maturity), žena má stredné vzdelanie v 70 % domácností. Podiel domácností, kde majú muži či ženy základné vzdelanie je približne rovnaký (u mužov 8,7 % a u žien 9,2 %). Podobne je to vyrovnané, čo sa týka vysokoškolského vzdelania – u 15,7 % mužov a u 16,4 % žien. Absencia mužských partnerov v domácnostiach, kde žije bez partnera rozvedená či ovdovelá žena s deťmi, sa týka 9,6 % domácností a absencia ženských partneriek v domácnostiach, kde žije rozvedený či ovdovelý muž s deťmi, sa týka 2,8 % domácností. Podrobnejšie pozri Tabuľku č. 4.1.

Tabuľka č. 4.1. Najvyššie dosiahnuté vzdelanie manželov/partnerov (v % domácností)

	Základné	Stredné bez mat.	Stredné s maturitou	VŠ	Netýka sa	Neodpovedal	Spolu
Muži	8,7	29,7	34,1	15,7	9,6	2,2	100,0
Ženy	9,2	23,7	46,3	16,4	2,8	1,6	100,0

Existujú rozdiely vo vzdelaní manželov/partnerov v rozličných typoch spolužitia. Pozri Tabuľku č. 4.2.

Tabuľka č. 4.2. Vzdelanie mužov a žien v rozličných typoch spolužitia (v % domácnosti)

Muži	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou	VŠ	Netýka sa	Spolu
Prvé manželstvo	9,3	33,0	38,7	18,8	0,3	100,0
Druhé a ďalšie manželstvo	14,3	22,4	44,9	18,4	0,0	100,0
Slobod. s partn.	14,5	40,0	27,3	11,8	6,4	100,0
Rozved. s partn.	0,0	24,1	55,2	13,8	6,9	100,0
Rozvedení bez partn.	1,1	10,9	7,6	2,2	78,3	100,0

Pokračovanie Tabuľky č. 4.2.

Ženy	Základné	Stredné bez maturity	Stredné s maturitou	VŠ	Netýka sa	Spolu
Prvé manželstvo	8,6	25,2	49,4	16,9	0,0	100,0
Druhé a ďalšie manželstvo	6,0	36,0	44,0	14,0	0,0	100,0
Slobod. s partn.	17,0	22,3	36,6	22,3	1,8	100,0
Rozved. s partn.	0,0	17,2	69,0	13,8	0,0	100,0
Rozvedení bez partn.	10,5	16,8	42,1	12,6	17,9	100,0

Základné vzdelanie je príznačné skôr pre slobodných mužov i slobodné ženy žijúcich s partnerom a deťmi (14,5 % u mužov, 17 % u žien) a tiež u mužov v druhom manželstve (14,3 %). Stredné vzdelanie bez maturity majú o niečo viac slobodní muži žijúci s partnerkou a deťmi (40 %) a ženy žijúce v druhom manželstve (36 %). Stredné vzdelanie s maturitou sa najviac vyskytuje v domácnostiach rozvedených žijúcich s partnerom (u mužov v 55,2 % prípadov, u žien v 69 % prípadov). Vysokoškolské vzdelanie u mužov je viac zastúpené v manželských domácnostiach (18,8 % v rámci prvého manželstva a 18,4 % v druhých či ďalších manželstvách); u žien tiež v manželských domácnostiach (16,9 % v prvom, 14 % v druhom či ďalšom manželstve), ale tiež v domácnostiach slobodných partnerov (22,3 %). Treba poznamenať, že rozdiely vo vzdelaní podľa typu spolužitia sú štatisticky významné, keď Crame-

rov koeficient u mužov dosiahol hodnotu 0,405 a u žien 0,252 (pri Approx. signifikancii v oboch prípadoch = 0,000).

Štatistická súvislosť bola identifikovaná aj u diferenciácie vzdelania mužov a žien podľa veľkosti miesta bydliska. Môžeme konštatovať, že nižšie vzdelanie mužov i žien sa vyskytuje skôr v domácnostiach žijúcich v menších obciach a vysokoškolské skôr vo veľkých mestách (Cramerov $V = 0,116$ u mužov a $0,252$ u žien pri App. sign. = 0,000: teda táto súvislosť viac platí pre vzdelanie žien ako pre vzdelanie mužov). Konkrétne v obciach do 1-tisíc obyvateľov sa vyskytuje základné vzdelanie u mužov v 12,3 % prípadov, u žien v 17,6 % prípadov, kým vysokoškolské vzdelanie sa v týchto malých obciach vyskytuje u mužov v 12,3 % prípadov a u žien v 4,1 % prípadov. V mestách nad 100-tis. obyvateľov sa vyskytuje základné vzdelanie u mužov v 1,7 % prípadov a u žien v 3,3 % prípadov, avšak vysokoškolské vzdelanie u 30,6 % mužov a 24,8 % žien.

Pracovná angažovanosť manželov/partnerov bola zisťovaná pomocou viacerých otázok, ktoré sa týkali pracovného zaradenia a rozsahu času venovaného práci.

Čo sa týka pracovného zaradenia, väčšina mužov aj žien bola zamestnaná (či už na plný pracovný úväzok, alebo na čiastočný pracovný úväzok). Podrobnejšie pozri Tabuľku č. 4.3.

Tabuľka č. 4.3. Pracovné zaradenie manželov/partnerov (v % domácností)

	Zam. na plný prac. úväzok	Zam. na čiast. prac. úväzok	SZČO	Mater. /rodič. dovol.	Bez práce	Iné	Netýka sa	Neodpovedal
Muži	64,1	4,6	14,0	0,3	2,9	3,4	9,8	1,0
Ženy	56,1	13,7	2,2	15,6	6,6	1,7	2,7	1,4

Zamestnanecký pomer na plný pracovný úväzok mali muži vo väčšom počte prípadov než ženy (64,1 % vs. 56,1 %), avšak v menšom počte prípadov než ženy na čiastočný pracovný úväzok (4,6 % vs. 13,7 %). Potvrďuje sa väčšie spojenie žien než mužov

s domácnosťou, keď ženy častejšie využívajú kratší pracovný čas a sú tiež oveľa častejšie na materskej či rodičovskej dovolenke. Pre mužov je viac príznačné samozamestnanie (14 % SZČO mužov vs. 2,2 % SZČO žien) a tiež to, že v domácnostiach absentujú viac oni než ženy (9,8 % vs. 2,7 %) – ide o častejšie prípady single žien než single mužov.

Tabuľka č. 4.4. Pracovné zaradenie mužov a žien v rozličných typoch spolužitia (v % domácnosti)

Muži	Zam. na plný prac. úväzok	Zam. na čiast. pr. úväzok	SZČO	Mater. /rodič. dovol.	Bez práce	Iná odp.	Spolu
Prvé manželstvo	74,0	4,1	14,8	0,4	2,6	4,1	100,0
Druhé a ďalšie manželstvo	62,7	7,8	19,6	0,0	3,9	5,9	100,0
Slobod. s partn.	61,7	8,7	10,4	0,0	8,7	10,4	100,0
Rozved. s partn.	62,1	10,3	20,7	0,0	0,0	6,9	100,0
Rozvedení bez partnera	13,0	1,1	5,4	0,0	0,0	80,4	100,0

Pokračovanie Tabuľky č. 4.4.

Ženy	Zam. na plný prac. úväzok	Zam. na čiast. pr. úväzok	SZČO	Mater. /rodič. dovol.	Bez práce	Iná odp.	Spolu
Prvé manželstvo	59,0	14,7	2,3	15,9	5,8	2,2	100,0
Druhé a ďalšie manželstvo	51,0	24,5	6,1	8,2	8,2	2,0	100,0
Slobod. s partn.	40,7	13,3	1,8	32,7	8,8	2,7	100,0
Rozved. s partn.	55,2	6,9	0,0	13,8	24,1	0,0	100,0
Rozvedení bez partnera	67,0	6,4	2,1	4,3	4,3	16,0	100,0

Výsledky výskumu ukázali, že existuje závislosť pracovnej angažovanosti od typu spolužitia (hodnoty Cramer V pre mužov boli 0,341 a pre ženy 0,218, pri Approx. signif. = 0,000). Ukázalo sa, že viac sú zamestnaní na plný pracovný úväzok muži žijúci v prvom manželstve (74 %) ako ostatní muži – teda slobodní žijúci s partnerkou (61,7 %), prípadne rozvedení s partnerkou (62,1 %) alebo žijúci v druhom manželstve (62,7 %); títo sú zas viac angažovaní v čiastočných pracovných pomeroch. Pozri Tabuľku č. 4.4.

Údaje tiež poukazujú na to, že viac žien na plný pracovný úväzok pracuje vtedy, keď žijú rozvedené bez partnera s deťmi (67 %) ako keď žijú s partnermi či manželmi. Napríklad slobodné ženy s partnermi a deťmi pracujú na plný pracovný úväzok v 40,7 % prípadov oproti priemeru 56,1 %.

Zamestnanie na čiastočný pracovný úväzok u žien je častejšie vtedy, keď žijú v druhom či ďalšom manželstve (24,5 % z nich). Muži menej pracujú na čiastočný pracovný úväzok, ale o niečo častejšie tí, ktorí žijú mimo manželstva (napríklad muži v 10,3 % domácností, kde žijú rozvedení s partnerkou a deťmi).

Samostatnú zárobkovú činnosť viac vykonávajú tí muži, ktorí žijú v domácnostiach s rozvedenou partnerkou (20,7 %) a žijúci v druhom či ďalšom manželstve (19,6 %); u žien sa podnikanie vyskytuje v malom počte a ak áno, tak skôr u žien žijúcich v domácnostiach druhých či ďalších manželstiev (6,1 %).

Na materskej dovolenke sú viac mladšie ženy bývajúce v domácnostiach slobodných žijúcich s partnerom (32,7 %) a žijúce v prvých manželstvách (15,9 %).

V tomto prieskume sa ukázalo, že bez práce – teda nezamestnané sú viac tie ženy, ktoré žijú v domácnostiach rozvedených s partnerom (24,1 %).

Osobitne bol zisťovaný rozsah pracovného času, respektíve koľko hodín denne počas pracovného týždňa strávia rodičia/ partneri v práci, teda nakoľko z hľadiska času práca „zat’ahuje“ vzťahy medzi členmi domácnosti.

Tabuľka č. 4.5. Čas strávený v práci denne aj s cestou počas pracovného týždňa (v % domácností)

	Do 4 hod	4-6 hod	6-8 hod	8-10 hod	10-12 hod	12 + hod	Netýka sa	Neodpovedal	Spolu
Muži	4,4	1,7	8,2	41,4	24,6	9,0	9,3	1,3	100,0
Ženy	18,5	3,7	23,1	41,6	7,4	0,8	3,4	1,6	100,0

Časové výdaje na prácu sú podstatne vyššie u mužov ako u žien. Do 6 hodín denne počas pracovného týždňa venuje práci (aj s cestou) 6,1 % mužov, ale až 22,2 % žien a ďalších 23,1 % žien venuje práci 6 až 8 hodín denne. Teda menej ako 8 hodín denne počas pracovného týždňa venuje práci 14,3 % mužov, ale až 45,3 % žien. Potom viac ako 8 hodín denne venuje práci 75 % mužov, ale len 49,8 % žien. Tu sa vytvára rozdiel medzi mužmi a ženami v časových možnostiach, ktoré pre nich zostávajú na rodinné spolužitie.

Pracovné zaťaženie je rozdielne aj v rozličných typoch domácností podľa spolužitia, podľa veku a podľa počtu členov domácnosti – podrobnejšie pozri Tabuľku č. 4.6.

Tabuľka č. 4.6. Podiely mužov a žien pracujúcich 8 a viac hodín denne (aj s cestou) počas pracovného týždňa (v % domácností)

Typ spolužitia	Prvé manželstvo	Druhé a ďalšie manželstvo	Slobodní žijúci s partnerom	Rozvedení žijúci s partnerom	Rozvedení žijúci bez partnera
Muži	85,0	75,5	75,5	79,2	86,3
Ženy	52,0	52,0	39,8	51,7	71,2

Pokračovanie Tabuľky č. 4.6.

Vek	Do 30 r.	31 - 40 r.	41 - 50 r.	51 a viac r.
Muži	86,6	88,7	81,6	71,6
Ženy	48,5	50,8	58,9	46,2

Pokračovanie Tabuľky č. 4.6.

Počet členov domácnosti	dvaja	traja	štyria	piati	šiesti	siedmi
Muži	81,8	84,8	85,5	83,9	78,7	65,0
Ženy	66,1	54,1	74,1	53,4	37,2	30,0

Relatívne menšie časové pracovné zaťaženie u mužov bolo zaznamenané v domácnostiach členov starších ako 50 rokov (71,6 % pracovalo počas pracovného týždňa denne viac ako 8 hodín oproti priemeru 83,9 %), ďalej v domácnostiach so 6-imi a viacerými členmi (78,7 % v 6-členných a 65 % v 7-členných). Naopak, viac oproti priemeru (83,9 % mužov pracujúcich viac ako 8 hodín denne počas pracovného týždňa) je v práci mladších (86,6 % vo veku do

30 rokov a ešte viac 88,7 % vo veku 31 - 40 rokov), ďalej žijúcich v domácnostiach s počtom členov traja (84,8 %) a štyria (85,5 %) a tiež mužov z domácností, kde spolu žijú manželia v prvom manželstve (85 %) a rozvedení s partnermi (86,3 %).

Časové zaťaženie prácou u žien je nižšie v mladšej vekovej skupine do 30 rokov (48,5 % pracovalo počas pracovného týždňa denne viac ako 8 hodín oproti priemeru 52,3 %), a tiež v staršej vekovej skupine 51 a viac rokov (46,2 %); tiež menšie pracovné zaťaženie žien oproti priemeru je v domácnostiach slobodných žijúcich s partnerom (39,8 %) a v domácnostiach so 6- a viac členmi (37,2 % v 6-členných a 30 % v 7-členných). Naopak, viac oproti priemeru (52,3 % žien pracujúcich viac ako 8 hodín denne počas pracovného týždňa), sú v práci ženy vo veku 41 - 50 rokov (58,9 %), ďalej rozvedené žijúce bez partnera (71,2 %) a žijúce v domácnostiach, kde sú dvaja (66,1 %) a štyria členovia domácnosti (74,1 %).

Keď porovnáme rozdiely v zaťažení prácou u mužov a u žien v jednotlivých typoch spolužitia, potom najväčšie rozdiely medzi mužmi a ženami, čo sa týka práce počas pracovného týždňa denne viac ako 8 hodín, sú v domácnostiach, kde spolu žijú manželia v prvom manželstve (o 33 percentuálnych bodov viac u mužov ako u žien) a v domácnostiach, kde spolu žijú slobodní s partnermi (o 35,7 percentuálnych bodov viac u mužov ako u žien). Väčšie časové zaťaženie prácou u mužov než u žien je tiež u mladších – do 30 rokov (o 38,1 percentuálnych bodov viac u mužov ako u žien) a vo vekovej skupine 31 – 40 rokov (o 38,1 percentuálnych bodov viac u mužov ako u žien). Naopak, nie až tak vysoké rozdiely v zaťažení prácou u mužov a u žien, čo sa týka práce počas pracovného týždňa denne viac ako 8 hodín, sú v domácnostiach starších partnerov nad 40 rokov (41 - 50 rokov – rozdiel je 22,7 percentuálnych bodov a pri 51- a viacročných je rozdiel 25,4 percentuálnych bodov – vždy viac u mužov). Tiež je tomu tak v domácnostiach štvorčlenných, kde rozdiel medzi mužmi a ženami, čo sa týka práce počas pracovného týždňa denne viac ako 8 hodín, dosahuje „len“

11,4 percentuálneho bodu (treba však poznamenať, že to nie je v dôsledku nižšej pracovnej angažovanosti mužov, ale v dôsledku vyššej pracovnej angažovanosti žien).

Osobitne bola zisťovaná **odlúčenosť manželov/partnerov** z dôvodu pracovnej činnosti mimo domova. Až 87,5 % respondentov sa vyjadrilo, že sa ich takáto situácia netýka – buď nepracujú mimo domova, alebo žijú s deťmi sami bez manžela/partnera.

Tabuľka č. 4.7. Odlúčenosť z dôvodu práce (v % domácností)

Dĺžka odlúče- nia	Jeden deň v mesiaci	Dva týždne v mesiaci	Takmer celý mesiac	Viac ako mesiac	Netýka sa	Spolu
% domácností	3,7	3,3	3,6	1,9	87,5	100,0

Z podrobnejších údajov uvedieme nasledovné. Nižšiu mieru odlúčenosti manželov/partnerov z titulu práce mimo domova vykazujú domácnosti, kde žijú respondenti mladší než 30 rokov (90,5 % z nich takto nepracuje), ďalej slobodní s partnerom (94,8 %) a domácnosti s počtom členov traja (87 % pracuje doma) a s počtom členov štyria (88,4 %). Naopak, relatívne vyššiu mieru odlúčenosti evidujeme u starších (kde mimo domova je jeden z manželov/partnerov takmer celý mesiac či aj dlhšie ako mesiac v 6,7 % domácností u 41 – 50-ročných a v 9,3 % domácností u 51- a viacročných). Vyššia miera odlúčenosti manželov/partnerov bola zaznamenaná v Prešovskom kraji a čiastočne aj v Nitrianskom kraji. V Prešovskom kraji až v 16,1 % domácností jeden z partnerov pracuje mimo domova takmer celý mesiac alebo aj viac ako mesiac (keď priemer za všetkých respondentov bol 5,5 %), v Nitrianskom kraji je tento podiel nižší – v 7,1 % domácností.

Vzťah medzi dĺžkou práce a zárobkami. Výsledky prieskumu ukazujú, že suma zárobkov závisí okrem iného aj od dĺžky odpracovaného času. Platí to najmä v prípade mužov (hodnota CramerV je 0,246, kým pre ženy je to 0,129). Podrobnejšie pozri Tabuľku č. 4.8.

Tabuľka č. 4.8. Výška čistého mesačného zárobku v domácnosti podľa času stráveného v práci (aj s cestou) počas dňa v pracovnom týždni - osobitne u mužov a osobitne u žien (v % domácností)

Muži	Do 850 €	Do 1150 €	Do 1450 €	Do 1750 €	Nad 1750 €	Spolu
4 – 8 hod.	28,2	23,3	22,3	11,7	14,6	100,0
8 – 10 hod.	14,2	23,6	25,9	17,7	18,6	100,0
10 – 12 hod.	9,1	17,1	22,2	20,6	31,0	100,0
Nad 12 hod.	5,4	20,4	22,6	19,4	32,3	100,0

Pokračovanie Tabuľky č. 4.8

Ženy	Do 850 €	Do 1150 €	Do 1450 €	Do 1750 €	Nad 1750 €	Spolu
4 – 8 hod.	20,1	21,5	19,3	15,3	23,7	100,0
8 – 10 hod.	15,9	18,3	27,2	17,3	21,3	100,0
10 – 12 hod.	17,1	25,0	7,9	25,0	25,0	100,0
Nad 12 hod.	x	x	x	x	x	x

Pozn.: Z celkového počtu len 8 žien pracovalo dlhšie ako 12 hodín denne počas pracovného týždňa, čo je malý počet na porovnanie

Môžeme upozorniť, že dôsledkom kratšieho pracovného času je aj nižší zárobok: keď muž pracuje 4 až 8 hodín denne počas pracovného týždňa, potom až v 28,2 % takýchto domácností majú čistý zárobok mesačne do 850 eur a len 14,6 % z nich má čistý mesačný zárobok vyšší ako 1750 eur. Keď však muž pracuje nad 12 hodín denne, potom len v 5,4 % takýchto domácností má domácnosť čistý mesačný zárobok do 850 eur, ale až 32,3 % z nich má čistý mesačný zárobok vyšší ako 1750 eur. To, že u žien to až tak výrazne neplatí, je aj preto, že porovnávame celkové čisté zárobky v domácnostiach (spolu zárobok muža i ženy) s pracovným časom osobitne za mužov a osobitne za ženy – vysoký zárobok muža môže stačiť a žena potom nemusí byť v práci tak dlho.

5. Vplyv finančnej situácie a práce na život rodiny

Vo výskume sme sa zamerali na identifikáciu vplyvov finančnej situácie a pracovnej záťaž na uspokojovanie potrieb a na spolužitie členov domácností a rodín s deťmi.

Dopady finančnej situácie na život rodiny

Prvá otázka položená v tejto súvislosti sa týkala hodnotenia dopadov finančnej situácie domácnosti na možnosti uspokojovať vybrané potreby členov rodiny.

Tabuľka č. 5.1. Hodnotenie uspokojovania potrieb v dôsledku aktuálnej finančnej situácie (v % odp.)

Potreby	Bez probl.	S občasn. probl.	S veľkými probl.	Vôbec sa to nedá	Netýka sa	Spolu
Strava, bývanie, oblečenie	51,7	39,3	8,1	0,4	0,5	100,0
Záujmové aktivity detí	36,5	37,4	11,9	3,8	10,4	100,0
Záujmové aktivity dospelých	21,1	37,5	18,9	11,8	10,7	100,0
Rodinné víkendové pobyty	12,7	28,3	21,6	18,9	18,5	100,0
Rodinné dovolenky	11,2	32,5	26,3	17,8	12,2	100,0
Starostlivosť o nevládneho člena	2,2	4,1	3,2	2,1	88,4	100,0

Sledované rodiny a domácnosti hodnotili rozdielne vplyv ich aktuálnej finančnej situácie na uspokojovanie základných potrieb a na uspokojovanie ostatných potrieb. Až 91 % respondentov uviedlo, že finančné dopady na stravu, bývanie a oblečenie im nerobia veľké problémy. Naopak, rodinné víkendové pobyty alebo rodinné dovolenky už znamenajú z hľadiska financií veľkú záťaž, a často aj ne-

možnosť ich realizovať, keď len menej ako polovici domácnostiam nerobia veľké problémy (u víkendových pobytov 41 % a u dovoleniek 43,7 %). Slovenským rodinám vo vysokej miere záleží na uspokojovaní záujmov detí, keď pre až 73,9 % domácností nie je veľkým finančným problémom tieto záujmy uspokojovať. Respondenti však priznávajú, že finančná situácia im neumožňuje až v tak vysokej miere uspokojovať záujmové aktivity dospelých, i keď nie veľké finančné problémy v tejto oblasti deklarovalo 58,6% respondentov, čo je o 15,3 percentuálnych bodov menej ako pri uspokojovaní záujmov detí. V 11,6 % domácností sa starajú o nevládneho člena, pritom asi polovica z týchto domácností má veľké finančné problémy takúto situáciu zvládnuť.

V podstate vo všetkých prípadoch je veľká snaha zo strany rodiny podporiť záujmy svojich jednotlivých členov a aj spoločné rodinné prežívanie času či už cez víkendy, alebo cez dovolenky. Z hľadiska hierarchie sa potvrdzuje kultúrny európsky fenomén - uprednostniť deti pred dospelými. Slovenským rodinám teda viac záleží na uspokojení potrieb detí než záujmov dospelých. Zatiaľ čo negatívne možnosti (spolu odpovede „vôbec sa to nedá“ a „s veľkými problémami“) uspokojenia záujmov detí uviedlo 16 % respondentov, negatívne možnosti uspokojenia záujmov dospelých uviedol každý tretí rodič nezaopatreného dieťaťa – teda dvakrát viac. Na druhom konci škály je tu hodnotenie, že až u vyše tretiny rodín ich zázemie umožňuje deťom zabezpečiť ich záujmy „bez problémov“, kým to isté u dospelých platí len pre pätinu rodín. Zatiaľ čo otázky týkajúce sa uspokojovania záujmov členov rodín sa stretávajú väčšinou s pozitívnymi odpoveďami, pri zabezpečení rodinných víkendových pobytov či rodinných dovoleniek už cítiť väčšie problémy s ich zabezpečením.

Celkovo sa ukazuje, že aj v prípade zabezpečovania záujmov jednotlivých členov rodiny, a aj v prípade rodinných nákladnejších spoločných akcií, je rozhodujúci faktor **príjmová situácia rodiny** (pozri údaje v Tabuľke č. 5.2.). Nižšie príjmy zo zárobkov limitujú

možnosti zabezpečiť tieto aktivity. Výraznejšie sa to prejavuje pri zabezpečovaní spoločných rodinných podujatí – víkendových či dovolenkových rodinných pobytov. Zatiaľ čo pri spoločných zárobkoch v rodine do sumy 850 eur mesačne vidia respondenti zabezpečenie rodinnej dovolenky „bez problémov“ alebo „s občasnými problémami“ len v 14 % prípadov (pre 63 % sa to vôbec nedá alebo len s veľkými problémami), pri spoločných zárobkoch nad 1750 eur, je to až v 79 % prípadov (ako problematickú takúto možnosť vidí len 15 % zámožnejších respondentov). Rodiny s nižšími zárobkami však nerezignujú na uspokojovanie záujmových aktivít svojich detí. Respondenti z domácností s nízkymi spoločnými zárobkami (do 850 eur mesačne) deklarujú znemožnenie či veľké problémy pri záujmových aktivitách detí v 37 % prípadov, ale pre polovicu z nich zabezpečiť záujmové aktivity svojich detí znamená len občasné problémy, či je to dokonca bez problémov. Nízke zárobky sú však limitujúce pre záujmové aktivity dospelých. V domácnostiach so spoločnými zárobkami do 850 eur mesačne sa záujmové aktivity dospelých buď vôbec nedajú realizovať (27 %), alebo len s veľkými problémami (23,8 %); naopak v domácnostiach so spoločnými zárobkami nad 1750 eur sa záujmové aktivity dospelých zabezpečujú bez problémov (spolu 84 %).

Tabuľka č. 5.2. Vyhodnotenie pôsobenia faktorov na uspokojovanie vybraných potrieb (hodnoty koeficientov CramerV; Approximative Significance je pod kritickou hranicou 0,05)

Faktor	Strava, bývanie, oblečenie	Záujmové aktivity detí	Záujmové aktivity dospelých	Rodinné víkendové pobyty	Rodinné dovolenky
Zárobok	0,273	0,261	0,246	0,238	0,285
Vzdelanie - muži	0,166	0,175	0,202	0,171	0,183
Vzdelanie - ženy	0,151	0,137	0,171	0,162	0,175
Dĺžka práce - muži	0,178	0,173	0,155	0,131	0,165
Dĺžka práce - ženy	0,119	0,148	0,125	0,111	0,130
Rodinný stav	0,144	0,136	0,134	0,130	0,161
Počet členov domácnosti	0,160	0,162	0,151	0,160	0,164
Vek	0,104	0,139	0,108	0,093	0,093
Veľkosť obce	0,097	0,087	0,101	0,121	0,113
Kraj	0,123	x	0,105	0,131	0,139

Okrem finančnej situácie rodiny existujú aj ďalšie faktory, ktoré podporujú alebo naopak oslabujú možnosti zabezpečenia záujmových aktivít členov rodiny ako jednotlivcov či ako celku (podrobnejšie pozri údaje v Tabuľke č. 5.2.). Medzi takéto faktory patrí **vzdelanie** – keď sa s rastúcim vzdelaním aj na strane dospelého muža, aj na strane dospeljej ženy zvyšuje potenciál rodiny pre zabezpečenie záujmových aktivít detí i dospelých. Takáto pozitívna korelácia je aj medzi vzdelaním dospelých a možnosťami zabezpečenia rodinných víkendov či rodinných dovoleniek. Ďalším faktorom podporujúcim uspokojovanie záujmov členov rodiny je **stabilita partnerského vzťahu**. Lepšie hodnotia možnosti zabezpečenia záujmov detí respondenti z rodín založených prvým manželstvom (78 % bez problémov alebo len s malými problémami) ako respondenti slobodní žijúci s partnerom a deťmi (63 %). Podobne aj možnosti zabezpečenia záujmov dospelých sú vyššie hodnotené v domácnostiach manželov (64 %) než v kohabitujuúcich domácnostiach (50 %). Taká istá súvislosť platí aj pre prípad rodinných spoločných víkendových pobytov či dovoleniek. Aj tu platí lepšie zabezpečenie v domácnostiach založených prvým manželstvom než v domácnostiach založených kohabitáciou. Napríklad, bez problémov alebo len s malými problémami zabezpečí rodinnú dovolenku takmer polovica manželských domácností (49 %), kým pre kohabitujujúce domácnosti to nie je to také jednoduché (31 %).

Je zaujímavé, že v súvislosti s uspokojovaním individuálnych i skupinových záujmov členov rodiny neregistrujeme výraznejší vplyv **lokality**. Prakticky niet rozdielu v náhľade na potrebu zabezpečenia takýchto aktivít na vidieku a v meste.

Dopady pracovnej angažovanosti na život rodiny

Druhá otázka položená v tejto súvislosti sa týkala hodnotenia dopadov pracovnej angažovanosti na vybrané rodinné aktivity – ako práca umožňuje alebo naopak bráni využívať čas v rodine na spo-

ločné aktivity. Respondenti sa vyjadrili, nakoľko práca dovoľuje mať dostatok času na deti, partnera a na vlastné záujmy. Údaje boli zozbierané za oboch dospelých manželov/partnerov.

Tabuľka č. 5.3. Posúdenie, či majú muži a ženy dostatok času na vybrané aktivity vzhľadom na pracovné zaťaženie (v % domácností)

Muži	Dostatok času	Občas	Nedostatok času	Neodpovedal	Spolu
Na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi	26,9	39,0	21,3	12,8	100,0
Na utužovanie manželských/partnerských vzťahov	29,0	44,2	13,5	13,3	100,0
Na venovanie sa vlastným koníčkom	16,6	44,1	26,6	12,8	100,0

Pokračovanie Tabuľky 5.3.

Ženy	Dostatok času	Občas	Nedostatok času	Neodpovedal	Spolu
Na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi	60,8	22,4	9,6	7,2	100,0
Na utužovanie manželských/partnerských vzťahov	38,1	38,3	10,4	13,2	100,0
Na venovanie sa vlastným koníčkom	21,2	44,4	26,5	7,8	100,0

Výskum potvrdil tesnejšiu väzbu žien ako mužov na vnútrorodinné aktivity, keď ony si nájdu viac času než muži ako na výchovu a spoločné aktivity s deťmi, tak aj na utužovanie vzťahov s partnerom. Len v prípade hodnotenia možnosti času na venovanie sa vlastným koníčkom je pohľad mužov a žien prakticky vyrovnaný.

Časové možnosti mužov pre rozličné aktivity v rodine sú nepriaznivejšie vo vzťahu k deťom než vo vzťahu ku svojej manželke či partnerke. Avšak nie je tu nejaký zvlášť priepastný rozdiel: dostatok času pre spoločne strávený čas a výchovu detí vníma 27 % mužov, kým pre utužovanie manželských/partnerských vzťahov vidí dostatok času 29 % mužov. Zaujímavé je zistenie, že slovenskí muži vidia viac času pre deti ako pre vlastné koničky.

Ženy výrazne viac času rezervujú pre deti než pre svojich partnerov, dostatok času vo vzťahu k deťom vníma šesť z desiatich žien, kým vo vzťahu k partnerom štyri z desiatich žien. Podobne ako u mužov, aj ženy hodnotia časové možnosti pre venovanie sa vlastným koníčkom ako najmenej reálne z vyššie porovnávaných troch aktivít.

Hodnotenie časových možností pre vnútorodinné aktivity je takisto čiastočne závislé od zárobkovej situácie rodiny ako v prípade hodnotenia možností uspokojovať potreby členov rodín. Ženy pri hodnotení dostatku času na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi dávajú vyššie hodnotenia v prípade lepšej finančnej situácie domácnosti. Pri spoločných zárobkoch do 850 eur mesačne deklaruje „dostatok času“ polovica žien, kým v lepšie zarábajúcich domácnostiach s 1750 eur a viac mesačne až sedem z desiatich žien; u mužov je tento ukazovateľ 23 % oproti 30 %. Podobne pri hodnotení dostatku času na utuženie partnerských vzťahov ženy v domácnostiach s nižšími príjmami, do 850 eur mesačne, uvádzajú nižšie možnosti, a to 25 %, ako ženy v domácnostiach s vyššími príjmami, nad 1750 eur mesačne, u ktorých je to takmer dvojnásobok – 45 %. Diapazón diferencií v tomto ukazovateli u mužov je v rozmedzí 21 % ku 31 %. Ukazuje sa, že muži ani v lepších podmienkach nedeklarujú vo väčšej miere dostatok času na utužovanie partnerských vzťahov. Relatívne najmenší vplyv má finančná situácia rodiny na časové možnosti venovania sa vlastným koníčkom. Dostatok času v tejto oblasti muži deklarujú v závislosti od finančných podmienok domácnosti v rozmedzí od 13 % do 19 %, kým ženy v rozmedzí od 18 % do 25 %. Mieru závislosti aktivít od príjmu a od ďalších faktorov dokladujú údaje v Tabuľke č. 5.4a. a Tabuľke č. 5.4b.

Tabuľka č. 5.4a. Vyhodnotenie pôsobenia faktorov na možnosti **mužov** využívať čas po práci v rodine (hodnoty koeficientov CramerV; Approximative Significance je pod kritickou hranicou 0,05)

Faktor	Spoločný čas s deťmi	Spoločný čas s manželom/partnerom	Čas na vlastné koničky
Zárobok	0,214	0,242	0,220
Vzdelanie – muži	0,466	0,483	0,467
Dĺžka práce – muži	0,517	0,495	0,482
Rodinný stav	0,421	0,537	0,391
Počet členov domácnosti	0,338	0,404	0,327
Vek	x	x	x
Veľkosť obce	x	x	0,113
Kraj	0,127	0,113	x

Tabuľka č. 5.4b. Vyhodnotenie pôsobenia faktorov na možnosti **žien** využívať čas po práci v rodine (hodnoty koeficientov CramerV; Approximative Significance je pod kritickou hranicou 0,05)

Faktor:	Spoločný čas s deťmi	Spoločný čas s manželom/partnerom	Čas na vlastné koničky
Zárobok	0,128	0,217	0,149
Vzdelanie – ženy	0,325	0,252	0,334
Dĺžka práce – ženy	0,328	0,324	0,308
Rodinný stav	0,228	0,509	0,192
Počet členov domácnosti	0,183	0,382	0,158
Vek	0,095	x	x
Veľkosť obce	x	x	0,105
Kraj	0,114	0,118	0,118

V oblasti časových možností pre vnútrorodinné aktivity sú viditeľné vplyvy aj ďalších faktorov. Konkrétne **faktor veku** zohráva úlohu pri hodnotení časových možností pre výchovu a spoločne strávený čas s deťmi u žien, kde s rastom veku mierne klesá, „dostatok času“ na túto aktivitu (64 % u žien mladších ako 30 rokov, 60 % u žien vo veku 40 - 50 rokov). U mužov tento vekový faktor nezohráva rolu, čas pre deti rovnako hodnotia tí do 30 rokov veku i tí vo veku 40 - 50 rokov („dostatok času“ deklaruje 28 % z nich v oboch vekových kategóriách). Vekový faktor je ešte zreteľný u žien pri hodnotení časových možností na venovanie sa vlastným koničkom (mladšie do 30 rokov na úrovni 16 %, tie vo veku 40 - 50 rokov potom 22 %).

Pozitívny vplyv na vnútorodinné aktivity má aj rastúce **vzdelanie** manželov/partnerov. Pri hodnotení času na výchovu a čas strávený spolu s deťmi „dostatok času“ u žien narastá z hodnoty 59 % so základným vzdelaním, na hodnotu 65 % s vysokoškolským vzdelaním, u mužov z hodnoty 24 % na hodnotu 36 %. Čo sa týka času na utužovanie manželských/partnerských vzťahov, ženy so základným vzdelaním deklarujú „dostatok času“ v 39 % prípadov, kým ženy s vysokoškolským vzdelaním v 43 % prípadov; u mužov je tento nárast z 30 % na 35 %. Hodnotenie dostatku času na venovanie sa vlastným koníčkom u žien s rastom vzdelania rastie z hodnoty 15 % (ZŠ) na hodnotu 24 % (VŠ), u mužov ide o nárast z 13 % (ZŠ) na 19 % (VŠ).

Vplyv **pracovného zaradenia** na časové možnosti vnútorodinných aktivít je logicky skôr negatívny – menej času u viac pracovne angažovaných. Napríklad, dostatok času pre deti deklaruje 82 % žien na materskej či rodičovskej dovolenke, ale len 59 % žien zamestnaných na plný úväzok. Muži zamestnaní na plný úväzok deklarujú „dostatok času“ pre deti v 29 % prípadov, ale muži samostatne zárobkovo činní len v 22 % prípadov. Negatívne sa tento faktor prejavuje aj v prípade hodnotení dostatku času na utužovanie manželských/partnerských vzťahov, avšak tento vplyv je relatívne slabý vo vzťahu k časovým možnostiam pre venovanie sa vlastným koníčkom. Napríklad, ženy deklarujú „dostatok času“ pre koničky v prípade zamestnania na plný úväzok v 21 % prípadov, kým ženy na materskej či rodičovskej dovolenke v 22 % prípadov.

Faktor **dĺžky pracovného času** má pre mužov silnejší negatívny vplyv na možnosti rodinne využívať čas než je to u žien. Konkrétne to možno ukázať na rozdieloch pri venovaní času na výchovu a spoločné trávenie času s deťmi u mužov a u žien.

Tabuľka č. 5.5. Možnosti mužov a žien využívať čas na spoločné aktivity s deťmi podľa dĺžky práce (v % domácností)

Dĺžka denného pracov. času	MUŽI				ŽENY			
	Dosta-tok času	Ob-čas	Nedos-tatok času	Neod-pove-dal	Dosta-tok času	Ob-čas	Ne-dost. času	Neod-pove-dal
< 4 h.	66,7	22,2	8,9	2,2	81,2	9,9	3,1	5,8
4 – 6 h.	33,3	55,6	5,6	5,6	71,1	21,1	2,6	5,3
6 – 8 h.	40,0	32,9	17,6	9,4	69,7	20,2	5,9	4,2
8 - 10 h.	34,7	45,4	15,9	4,0	52,2	30,5	12,8	4,4
10 – 12 h.	17,3	49,2	31,5	2,0	46,1	26,3	21,1	6,6
> 12 h.	12,9	33,3	50,5	3,2	25,0	37,5	25,0	12,5

Dostatok času na deti si ženy nájdu vo väčšom rozsahu ako muži v každom pracovnom časovom pásme – či už pri nízkom zaťažení pracovným časom (do 4 hodín – muži v 66,7 % domácností majú na deti dostatok času, ale ženy až v 81,2 % domácností), alebo aj pri vysokom zaťažení pracovným časom (10 až 12 hodín denne počas pracovného týždňa – muži v 17,3 % domácností majú potom na deti dostatok času, ale ženy až v 46,1 % domácností).

Faktor legitimity **manželského/partnerského vzťahu** sa pri hodnotení časových možností pre vnútorodinné aktivity prejavuje osobitne, teda odlišne, než je to pri uspokojovaní záujmových potrieb. V tejto oblasti vyššie údaje o „dostatku času“ deklarujú domácnosti založené na kohabitácii než rodiny založené na manželstve – a to vo všetkých troch sledovaných aktivitách. Dostatok času na výchovu a čas strávený s deťmi deklarovalo 72 % slobodných žien žijúcich s partnerom bez sobáša, ale menej, 65 % žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov je tento pomer 42 % ku 29 %. Dostatok času na utužovanie vzťahov s partnerom uvádzalo 49 % slobodných žien žijúcich s partnerom oproti 43 % žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov je tento ukazovateľ na úrovni 37 % a 34 %. Dostatok času na vlastné koničky uvádzalo o niečo viac slobodných žien žijúcich s partnerom bez manželského zväzku (25 %) než vydatých žien žijúcich v prvom manželstve (23 %); taktiež slobodní muži žijúci s partnerkou bez sobáša uvádzali vyšší podiel

dostatku času na vlastné koníčky (22 %) ako ženatí muži v prvom manželstve (19 %).

Ako zaujímavý fenomén sa ukázal faktor **lokality**, keď sa najvyššie údaje o dostatku času na vnútorodinné vzťahy ukázali v mestách s 20-tisíc až 100-tisíc obyvateľmi. Obvykle menej času na venovanie sa deťom, parterom či vlastným záľubám uvádzali respondenti v menších obciach a mestách, či už išlo o mužov, alebo o ženy. Menší časový objem tiež uvádzali obyvatelia našich dvoch veľkých miest.

6. Inštitucionálna podpora rodiny

Život rodín je pomerne silne naviazaný na tri inštitúcie, ktoré môžu pomáhať rodine pri vykonávaní svojich funkcií. Takými to „pomocníkmi“ sú štát, podnik (miesto pracoviska rodičov) a škola (miesto vzdelávania sa nezaopatrených detí). V dotazníku bol testovaný postoj respondentov k činnosti týchto troch inštitúcií so zámerom zistiť, či sú tieto inštitúcie v očiach dospelých rodičov skutočne nápomocné k dobrému fungovaniu rodiny.

Podpora zo strany pracoviska pre rodinný život (napríklad pri úprave pracovného času, pri starostlivosti o deti) sa ukázala v očiach respondentov ako dosť rozpačitá, keď s ňou boli respondenti najčastejšie len čiastočne spokojní (muži v 29,3 % prípadov, ženy v 33,9 % prípadov). Podrobnejšie pozri Tabuľku č. 6.1.

Tabuľka č. 6.1. Hodnotenie pracoviska – či podporuje rodinný život (úprava pracovného času, akcie pre deti, ...) (v % domácností)

	Vychádza v ústrety	Čiastočne vychádza v ústrety	Nemáme podporu	Netýka sa, neodpovedal	Spolu
Pracovisko muža	19,7	29,3	25,1	25,9	100,0
Pracovisko ženy	23,7	33,8	17,6	24,9	100,0

Podporu zo strany pracoviska muža (aspoň čiastkovú) vyjadrila necelá polovica domácností (49 %) a zo strany pracoviska ženy len o málo viac domácností (57,6 %). Je dosť smutné, že prakticky polovica domácností necíti zo strany podnikov podporu pre rodinný život. Treba však priznať, že v prípade asi jednej štvrtiny domácností takáto podpora nie je očakávaná, keďže sa k nej respondenti nevyjadrili.

Podporu zo strany pracoviska viac cítujú tie domácnosti, kde žijú rodičia s vyšším vzdelaním a relatívne starší. Konkrétne vyjadrenie „podnik vychádza rodine v ústrety“ zaznelo z domácností so základným vzdelaním muža v 13,3 % prípadov, so základným vzde-

laním ženy v 16,8 % prípadov, naopak z domácností s vysokoškolským vzdelaním muža to už zaznelo z 31,5 % domácností a s VŠ vzdelaním ženy z 27,8 % prípadov. V domácnostiach s mladými rodičmi do 30 rokov veku respondenti hodnotili, že podnik vychádza v ústrety – taký podnik, ktorý zamestnáva muža v 15,5 % prípadov a podnik zamestnávajúci ženu v 18 % prípadov. Naopak, vyššiu podporu podniku prisudzovali starší (41 – 50-roční) mužovmu podniku 21,3 % domácností a podniku zamestnávajúcemu ženu v 23,1 %; no a najvyššiu podporu tí vo veku nad 50 rokov – od podnikov zamestnávajúcich starších mužov v 22,2 % prípadov a ešte viac od podnikov zamestnávajúcich staršie ženy v 35,2 % prípadov. Ukázalo sa tiež, že vyššiu podporu zo strany podniku pre rodinný život deklarujú domácnosti, v ktorých sú muži i ženy zamestnaní na plný pracovný úväzok než v prípade zamestnania na čiastočný úväzok. Deklarácia „podnik vychádza rodine v ústrety“ v prípade plne zamestnaných mužov zaznela z 23,4 % domácností, kým v prípade čiastočne zamestnaných mužov v 1,1 % domácností; u žien bol tento pomer 30,4 % vs. 27 %. Ukazuje sa tiež, že s rastom veľkosti miesta bydliska rastie nespokojnosť s podporou rodinného života zo strany podniku – najmä v prípade podnikov zamestnávajúcich mužov (v obciach do 1-tis. obyvateľov 13,4% domácností deklarovalo, že od podniku zamestnávajúceho muža „nemajú podporu“, kým v mestách s 20-tis. až 100-tis. obyvateľov tento ukazovateľ má hodnotu už 28,5 % a v mestách nad 100-tis. obyvateľov až 36,9 %).

Spokojnosť s fungovaním a činnosťou školy (dostupnosť, kvalita vzdelávania, kvalita učiteľov) bola deklarovaná vo viac ako polovici domácností (55 %) na úrovni „spokojný“. Respondenti sa vyjadrovali k tomu typu školy, ktorý navštevovalo ich dieťa (deti) – teda materská, základná, stredná a vysoká škola.

Tabuľka č. 6.2. Hodnotenie škôl, ktoré navštevujú deti respondentov – či sú s ich fungovaním a činnosťou spokojní (v % domácností)

Miera spokoj.	Veľmi spokojný	Spokoj.	Skôr nespokoj.	Nespokoj.	Netýka sa, neodpovedal	Spolu
	11,6	55,0	11,1	1,2	21,1	100,0

Respondenti nevyjadrili ani veľkú spokojnosť, ale ani veľkú nespokojnosť so školami, ktoré ich deti navštevujú. Keďže len málo rodičov vypovedalo, že sú s činnosťou školy nespokojní, môžeme predpokladať, že týmto spôsobom deklarujú skôr podporu zo strany školy ako problémy vo vzťahu k rodinnému životu. Znovu však treba poznamenať, že pre viac ako pätinu domácností je vzťah ku škole nepreukázaný (nevyjadrili sa).

Neboli zistené výrazné rozdiely v postojoch rozličných typov respondentov. Lepší postoj ku školám vyjadrili najmä domácnosti, kde sú rodičia/partneri vysokoškolsky vzdelaní (u mužov so základným vzdelaním bolo so školami veľmi spokojných 3,3 % domácností, u žien so základným vzdelaním 5,3 %; u mužov s vysokoškolským vzdelaním bolo so školami veľmi spokojných 17,9 % domácností, u žien s vysokoškolským vzdelaním 20,7 % domácností). Veľmi spokojní so školami sú tiež v tých domácnostiach, kde rodičia/partneri pracujú na plný pracovný úväzok (v prípade mužov 11,3 %, v prípade žien 14,4 %) a relatívne menej pri pracovnej angažovanosti na čiastkový úväzok (veľmi spokojní u mužov 0,0 % a u žien 9,9 %). Naopak, v prípade čiastočných úväzkov je miera nespokojnosti so školou, ktorú dieťa navštevuje, vyššia – u mužov 27,7 % (vs. 12,9 % nespokojných v prípadoch, kedy muži majú plné pracovné úväzky) a u žien 20,5 % (vs. 11,1 % nespokojných v prípadoch, kedy ženy majú plné pracovné úväzky). Relatívne vyššie miery spokojnosti so školou – teda, že sú „veľmi spokojní“, boli deklarované v domácnostiach prvých manželstiev (10,9 %), v domácnostiach slobodných s partnermi (12,9 %) a v domácnostiach rozvedených bez partnerov (17,7 %). Menej „veľmi spokojných so školou“ bolo v domácnostiach druhých a ďalších manželstiev (3,9 %) a v domácnostiach rozvedených

s partnermi (6,9 %). Vyššiu mieru nespokojnosti so školou prejavili domácnosti rozvedených s partnermi (skôr nespokojných a nespokojných bolo 17,2 %) a domácnosti druhých a ďalších manželstiev (21,6 %).

Podpora zo strany štátu bola respondentmi hodnotená v rámci otázky o dostatočnosti či nedostatočnosti výdavkov štátu na jednotlivé sociálne záležitosti. Výskumným zámerom bolo prostredníctvom hodnotení verejných politík v oblasti sociálnej ochrany zodpovedať nasledovnú otázku: Aké funkcie plnia sociálne dávky v rodinách žijúcich v rozličných podmienkach v kontexte stability manželstva a rodiny? Preto sa pozornosť obracala na aktuálne zabezpečenie rozličných oblastí sociálnej ochrany zo strany štátu (napr. zdravotníckej starostlivosti, v starobe, podpore rodiny, v nezamestnanosti, atď.), na hodnotenie konkrétnych opatrení verejných politík (napr. zníženie daní pre rodiny s deťmi, podpora jaslí a materských škôl, spoločné zdaňovanie manželov, atď.), na zisťovanie preferencií respondentov ohľadom naliehavosti orientácie výdavkov na rozličné oblasti sociálnej politiky (zdravotná starostlivosť, dávky pre rodinu, garancia životného minima, podpora školstva, kultúry, bývania, atď.) a na hodnotenie rozpočtovej politiky štátu pri výdavkoch na rodinné dávky, garantovanie životného minima, podporu bývania, podporu v nezamestnanosti, podporu počas staroby, atď. Z takto široko koncipovaného zámeru napokon bola skoncipovaná otázka, v rámci ktorej sa respondenti vyjadrovali k desiatim rozličným sociálnym veciam – či je podpora štátu nízka, dostatočná alebo naopak príliš štedrá.

Tabuľka č. 6.3. Hodnotenie politiky štátu pri výdavkoch na vybrané sociálne veci (v % odp.)

Politika štátu pri výdavkoch na:	Príliš nízka	Dostatočná	Príliš štedrá	Nevie posúdiť	Spolu
Dávky pre rodiny	81,2	8,7	0,4	9,7	100,0
Suma životného minima	83,1	8,2	0,2	8,4	100,0
Suma minimálnej mzdy	71,8	15,9	0,8	11,5	100,0
Podpora bývania	63,8	11,0	0,2	25,0	100,0
Podpora rodiny pri nezamestn.	63,3	8,3	0,4	28,0	100,0
Podpora zdravotníckych služieb	61,9	17,7	0,3	20,1	100,0
Podpora seniorov	49,2	10,1	1,1	39,6	100,0
Podpora materských škôl	46,7	18,1	0,7	34,5	100,0
Podpora učiteľov	28,2	39,7	7,2	24,9	100,0
Podpora mimoškolských aktivít	44,2	17,5	1,1	37,2	100,0

Údaje hovoria, že rodičia nezaopatrených detí sú veľmi kritickí voči politike štátu v sociálnej oblasti. Z vybraných desiatich oblastí až v šiestich považuje výdavky štátu za príliš nízke viac ako 60 % domácností a v ďalších troch oblastiach za príliš nízke považuje výdavky štátu takmer polovica domácností. Ako veľmi neprijateľné (u vyše 80 %) sú pre respondentov nízke sumy dávok pre rodiny a nízke sumy životného minima (v čase zberu údajov cca 200 eur mesačne na dospelú osobu). Podobne, sumy minimálnej mzdy (v čase zberu údajov 480 eur za mesiac), sú tiež považované za príliš nízke u 71,8 % respondentov, avšak ako dostatočné sa javia pre 15,9 % respondentov a dokonca pre 0,8 % respondentov sú príliš vysoké. Politika podpory bývania, podpory rodiny počas nezamestnanosti a podpory zdravotníckych služieb sú u časti rodín s nezaopatrenými deťmi vecou neznámou (20 % až 28 % to nevie posúdiť), avšak pre 62 % až 64 % z nich sa javia ako nedostatočné. Len pre 8 % až 18 % sú dostatočné. Politiku podpory seniorov, ale aj politiku podpory materských škôl a politiku podpory mimoškolských aktivít v základných a stredných školách nevie posúdiť 35 % až 40 % domácností, a takmer polovica z nich považuje takéto podpory za príliš nízke; za dostatočné ich považuje 10 % až 18 % domácností. Jedine politiku štátu voči učiteľom považujú rodiny s nezaopatrenými deťmi za dostatočnú (39,7 % domácností), za

príliš nízku ju považuje 28,2 % domácností a za príliš štedrú 7,2 % domácností, a to pri štvrtine domácností, ktoré sa nevedeli vyjadriť.

Z faktorov ovplyvňujúcich postoje k politike štátu relatívne výraznejšie vystupuje vek, veľkosť obce/mesta bydliska a región. Je zaujímavé, že z regionálneho hľadiska majú k viacerým politikám kritickejší postoj respondenti z ekonomicky silnejších regiónov – Bratislavského a Trnavského kraja.

Hodnotenie dostatočnosti **dávok pre rodinu** je viac kritické u mladších, keď za príliš nízke tieto dávky pre rodinu považuje 86 % respondentov vo veku do 30 rokov, kým u starších nad 50 rokov je to 66,7 % z nich (avšak miera závislosti podľa veku je tu štatisticky nízka – CramerV = 0,091 pri App. Sign. = 0,003). Relatívne kritickejší postoj zaujímajú respondenti z Bratislavského a Trenčianskeho kraja, ktorí v 89 % resp. 85,6 % prípadov považujú rodinné dávky za príliš nízke; naopak, o niečo menej kritickí sú v tomto prípade respondenti z krajov Banskobystrického (76,3 %) a Prešovského (71,8 %), keď miera štatistickej závislosti je tiež nízka (CramerV = 0,116, App. Sign. = 0,004).

Podobne **sumu životného minima** za príliš nízku považuje vysoký podiel respondentov z Bratislavského kraja (88,2 %) a Trenčianskeho kraja (86,4 %), Nitrianskeho kraja (88,4 %) a naopak relatívne menej kritickí sú v tomto ohľade respondenti z Prešovského kraja (74 %); miera štatistickej závislosti je však nízka – CramerV = 0,112 pri App. Sign. = 0,000.

Hodnotenie **podpory bývania** je tiež viac kritické v bohatších regiónoch – za príliš nízku ju považujú v Bratislavskom kraji (69,9 %,) a Nitrianskom kraji (70,5 %), o niečo menej kritickí sú v Prešovskom kraji (58,8 %); pri nízkej štatistickej závislosti (CramerV = 0,117, App. Sign. = 0,004). Kritickejšie sú tiež mladšie vekové skupiny – 69,5 % respondentov do 30 rokov veku oproti 51,9 % respondentov vo veku nad 50 rokov považuje podporu bývania za príliš nízku (znovu pri nízkej štatistickej závislosti – CramerV = 0,085, App. Sign. = 0,009).

Hodnotenie **podpory rodiny pri nezamestnanosti** je rozdielne v rozličných regiónoch. Kritickejšie je v Trenčianskom kraji (72,7 %) a v Prešovskom kraji (67,2 %), relatívne menej kritickí sú pri tejto politike respondenti z Trnavského kraja (55,8 %) a Nitrianskeho kraja – 57,1 % respondentov považuje takúto formu pomoci štátu za príliš nízku.

Kritickejší k zabezpečovaniu **podpory zdravotníckych služieb** sú respondenti z Trenčianskeho kraja (68,2 % podporu považuje za príliš nízku), o niečo menej kritickí sú v Trnavskom kraji (56,6 %) a v Banskobystrickom kraji (54,7 %).

Kritika politiky štátu v oblasti **podpory seniorov** zaznieva najmä od starších rodičov nad 50 rokov (68,5 % podporu považuje za príliš nízku, oproti 49,5 % respondentov do 30 rokov veku).

Kritickejší k **podpore materských škôl** sú respondenti v ekonomicky silnejších regiónoch – v Bratislavskom kraji (54,4 % respondentov podporu považuje za príliš nízku), v Trenčianskom kraji (56,1 %), menej kritickí sú v Žilinskom kraji (37,4 %), Banskobystrickom kraji (44,6 %) a v Prešovskom kraji (43,5 %), pri nízkej štatistickej závislosti (CramerV = 0,113, App. Sign. = 0,000). Kritickejší sú tiež mladší rodičia do 30 rokov veku (53,4 %) než starší nad 50 rokov (41,7 %), tiež pri nízkej štatistickej závislosti (CramerV = 0,096, App. Sign. = 0,001).

Čo sa týka hodnotenia politiky štátu v oblasti **podpory učiteľov**, tu sú kritickejšie vzdelanejšie ženy, keď s rastom vzdelania rastie táto kritika. Za príliš nízku považuje podporu učiteľov iba 15,8 % žien so základným vzdelaním, ale až 33,7 % žien s vysokoškolským vzdelaním (ale štatistická súvislosť je tu nízka – CramerV = 0,092 pri App. Sign. = 0,011). Taktiež kritickejší sú v tomto ohľade respondenti z väčších miest. Za príliš nízku považuje podporu učiteľov 19,5 % respondentov z malých obcí do 1-tis. obyvateľov, 27,5 % z obcí s počtom obyvateľov 1-tis. – 5-tis., avšak až 31,2 % z miest s veľkosťou 20-tis. – 50-tis. obyvateľov a 38,5 % z Bratislavy a Košíc. Viac kritizujú nízku podporu učiteľov v Bratislavskom (39 %), Ko-

šickom (32,4 %) a Trenčianskom kraji (33,3 %) a relatívne menej kritickí sú v kraji Trnavskom (20,9 %), Žilinskom (20,6 %) a Prešovskom (21,4 % respondentov považovalo podporu učiteľov za príliš nízku) – pri nízkej štatistickej závislosti (CramerV = 0,138, App. Sign. = 0,000).

S **podporou mimoškolských aktivít** sú menej spokojní respondenti z väčších miest, keď za príliš nízku považuje túto podporu 47,5 % respondentov z Bratislavy a Košíc, 52 % z miest od 20-tis. do 100-tis. obyvateľov, ale menej – 42,8 % z menších miest, resp. z obcí veľkých 1-tis. až 5-tis. obyvateľov a 35,6 % z obcí do 1-tis. obyvateľov (hodnota CramerV je však nízka = 0,105 pri App. Sign. = 0,001). Viac kritickí sú tiež respondenti z Bratislavského kraja (53,7 % hodnotiacich túto podporu vníma ako príliš nízku).

7. Hodnotenie výziev do budúcnosti

Vo výskume nás zaujímala aj vývojová perspektíva zabezpečenia podmienok pre spolužitie v rodinách. Výskumným zámerom bolo odpovedať na dve otázky: jednak či celkový príjem umožňuje uspokojovať len základné potreby alebo aj záujmy, podporovať deti, rodičov, atď., a tiež, ako rodiny hodnotia svoje konkrétne životné materiálne a sociálno-ochranné výzvy do budúcnosti. Rodičia sa mali vyjadriť k tomu, či v aktuálnej situácii budú schopní naplniť životné výzvy. Pôvodne boli zadefinované rozličné výzvy dôležité pre budúcnosť samotných rodičov a ich detí a zámerom bolo zistiť, nakoľko si oni sami trúfajú v danej situácii tieto výzvy uskutočňovať. Ide o základné výzvy, akými sú mať slušné bývanie, mať dobrú prácu, dobre vychovať deti, poskytnúť deťom dobré vzdelanie, primerane sa zabezpečiť na starobu a zabezpečiť si dobré zdravotné služby. V prieskume sme potom pozornosť sústredili na päť oblastí – uspokojovanie základných potrieb, zabezpečenie záujmových aktivít detí, záujmových aktivít dospelých, zabezpečenie rodinných víkendov a starostlivosť o nevládných členov rodiny. V analýze sme sa následne zamerali na posúdenie závislosti hodnotenia výziev do budúcnosti, a to od finančnej, pracovnej, bytovej a rodinnej situácie.

Tabuľka č. 7.1. Hodnotenie možností domácností uspokojovať potreby a záujmy členov v budúcnosti v perspektíve nasledujúcich 10 rokov (v % odp.)

Zabezpečovanie bude	Bez problémov	S občas. problémami	S veľkými problémami	Nedá sa to	Už je splnené	Nevie posúdiť
Strava, bývanie, oblečenie	37,0	39,4	12,6	0,9	1,4	8,7
Záujmové aktivity detí	23,9	41,0	16,5	2,8	2,5	13,3
Záujmové aktivity dospelých	11,0	37,0	26,3	9,3	1,4	15,0
Rodinné víkendové pobyty	7,6	24,8	26,3	16,5	2,2	22,6
Starostlivosť o nevlád. člena	2,2	5,1	8,5	4,0	1,5	78,7

Súčasná relatívne priaznivá ekonomická situácia spôsobuje, že aj do budúcnosti slovenské rodiny s deťmi veria v pomerne bezproblémové **zabezpečenie základných potrieb (stravy, bývania, ošatenia) a tiež uspokojovanie záujmových aktivít detí**. Porovnanie za a proti (teda odpovede na jednej strane „už je splnené“, „bez problémov“ a „s občasnými problémami“ a na druhej strane „s veľkými problémami“ a „nedá sa“) v prípade základných potrieb – teda zabezpečenia stravy, bývania a oblečenia – je 77,8 % k 13,5 % a v prípade zabezpečenia záujmových aktivít detí je 67,4 % k 19,3 %.

Čo sa týka faktorov, v oblasti **zabezpečenia základných potrieb** výrazne intervenuje vzdelanie muža (CramerV = 0,157), vzdelanie ženy (CramerV = 0,177), pracovné zaradenie muža (CramerV = 0,201), pracovné zaradenie ženy (CramerV = 0,148), veľkosť domácnosti (CramerV = 0,173), bývanie (CramerV = 0,168), rodinný stav (CramerV = 0,134), príjem na osobu (CramerV = 0,161) a región (CramerV = 0,146). Situácia je však taká, že prakticky žiadna skupina respondentov nedeklaruje príliš veľké ohrozenie uspokojovania základných potrieb – až na výnimku – keď v domácnosti momentálne nezamestnaného muža vidia perspektívu pochmúrne. Až 66,1 % respondentov deklaruje, že to v tejto oblasti pôjde len s veľkými problémami alebo že sa to vôbec nedá. V skupine domácností s mužom zamestnaným na čiastočný úväzok má negatívny pohľad na perspektívu uspokojovania stravovania, bývania a oblečenia 36,2 % respondentov oproti 49 %, ktorí to vidia len s malými problémami či bez problémov.

Aj v oblasti **záujmových aktivít detí** je konsenzus, že je to vysoko žiaduca hodnota, ktorú treba zabezpečiť. Táto hodnota je posilňovaná v domácnostiach vysokoškolsky vzdelaných rodičov, keď s jej zabezpečením do budúcnosti nemá prakticky žiadne veľké problémy 77,8 % vysokoškolsky vzdelaných mužov a 73,9 % VŠ vzdelaných žien, kým naopak veľké problémy vykazuje 31,1 % mužov so základným vzdelaním a 41,5 % žien so základným vzdelaním

(CramerV = 0,178 u mužov a 0,185 u žien). Tiež v domácnostiach s vyššími príjmami je výhľad zabezpečenia záujmov detí výrazne lepší ako v domácnostiach s nižšími príjmami: v kategórii domácností s príjmom do 250 eur na člena domácnosti je to 48,3 % ku 34,7 % (prakticky bez problémov oproti veľkým problémom), avšak v kategórii domácností s príjmom 551 - 650 eur na osobu je tento pomer až 79,3 % ku 6,1 % (CramerV = 0,168). Zabezpečenie záujmov detí má väčšiu podporu v domácnostiach troj- až päťčlenných (CramerV = 0,198), v domácnostiach manželov či partnerov (menší v domácnostiach osamelých rodičov s deťmi, keď CramerV = 0,134)), v domácnostiach, kde muž pracuje 8 až 12 hodín denne (CramerV = 0,144), viac na západe než na východe Slovenska (pre kraje CramerV = 0,168).

Zabezpečovanie **záujmov dospelých** už nie je pre slovenské domácnosti takým imperatívom do budúcnosti ako zabezpečenie potrieb bývania, stravovania, ošatenia a záujmov detí. Treba však pripomenúť, že aj v tomto prípade ide väčšinou o pozitívny postoj. Suma príjmu je ten rozhodujúci faktor, ktorý ovplyvňuje možnosti uspokojovania záujmov dospelých členov rodín – napr. v domácnostiach s príjmom 251 – 350 eur na člena, má s tým 38,8% len malé problémy, ale 45,5 % domácností má veľké problémy v tejto oblasti; naopak v príjmovej kategórii 551 - 650 eur na člena takmer žiadne problémy deklaruje 69,5 % domácností oproti 24,4 % domácností s veľkými problémami (CramerV = 0,173). Uspokojovanie záujmov dospelých problematizuje nízke vzdelanie aj muža, aj ženy (CramerV = 0,148 u mužov a 0,153 u žien), keď 44,4 % mužov so základným vzdelaním a 45,3 % žien so základným vzdelaním uvádza veľké problémy pri ich zabezpečovaní. Veľké problémy so zabezpečením potrieb dospelých sa objavujú v domácnostiach s nezamestnanými (u mužov v pomere 20 % deklarujúcich len malé problémy oproti 50 % deklarujúcich veľké problémy). Avšak čo sa týka pracovného zaradenia žien, tie či už pracujú alebo nepracujú, vo väčšine prípadov hovoria iba o malých problémoch pri zabezpečovaní záujmov dospelých v rodinách. Veľké problémy tiež deklaru-

jú osamelí rodičia s deťmi (53,1 % rozvedených bez partnera hovorí o veľkých problémoch). Lepšie zázemie pre zabezpečenie záujmov dospelých nájdeme v domácnostiach s tromi až piatimi členmi, keď dvojčlenné a šesť- a viacčlenné domácnosti deklarujú veľké problémy vo vyššom počte prípadov ako výskyt malých problémov (CramerV = 0,157).

Zabezpečovanie **rodinných víkendových pobytov** do budúcnosti je pre slovenské domácnosti už väčšinou skôr problémovou záležitosťou. Prevalu pozitívnych postojov (deklarovaných odpoveďami „bez problémov“, „s malými problémami“ alebo „už je splnené“) nájdeme v domácnostiach s vyšším vzdelaním (u VŠ vzdelaných mužov 51,3 %, u VŠ vzdelaných žien 52,7 %), keď CramerV u mužov má hodnotu 0,139 a u žien 0,172. Lepšie podmienky pre tieto rodinné víkendové pobyty sa nachádzajú v lepšie finančne situovaných domácnostiach (pri príjmoch 251 - 350 eur na osobu je pomer plusov a mínusov 24,8 % k 54,1 %, pri príjmoch 551 - 650 eur na osobu je to 57,3 % k 24,4 %), keď hodnota koeficientu CramerV = 0,183 pri Approx. Sign. = 0,000. Tesne viac pozitívnych než negatívnych postojov k zabezpečeniu rodinných víkendových pobytov majú troj- a štvorčlenné domácnosti; dvojčlenné a päť- a viacčlenné domácnosti už väčšinou deklarujú veľké problémy pri ich zabezpečovaní.

Zabezpečovanie **starostlivosti o nevládneho člena rodiny** je mimo pozornosti 78,7 % domácností. Ostatné domácnosti deklarujú s týmto fenoménom do budúcnosti väčšinou veľké problémy (8,8 % deklarujúcich malé problémy a 12,5 % deklarujúcich veľké problémy).

Keď porovnáme hodnotenie dopadov **aktuálnej situácie** domácností na uspokojovanie vybraných druhov aktivít a odhady ich uspokojovania **v horizonte 10 rokov**, možno konštatovať, že do budúcnosti ide o mierne pesimistickejší scenár.

Tabuľka č. 7.2. Porovnanie **negatívnych hodnotení** (spolu odpovede „s veľkými problémami“ a „vôbec sa to nedá“) možnosti naplňať vybrané aktivity v súčasnosti a v budúcnosti (v % domácností)

	Aktuálne	V horizonte 10 r.
Strava, bývanie, oblečenie	8,5	13,5
Záujmové aktivity detí	15,7	19,3
Záujmové aktivity dospelých	30,7	35,7
Rodinné víkendové pobyty	40,4	42,8

Vo všetkých prípadoch rodičia vyslovujú väčšie obavy do budúcnosti než je to v súčasnosti; deklarujú, že zabezpečenie rodinných aktivít bude v horizonte 10-ich rokov problémovjšie, aj keď nie až tak dramaticky (zvýšenie obáv o 2,4 až 5 percentuálnych bodov).

8. Vzťahové a náboženské hodnoty

Realizovaný výskum je jedinečný vo vytvorení mozaiky slovenských domácností s nezaopatrenými deťmi z pohľadu rodinného stavu rodičov. V prvom manželstve žije podľa výsledkov sedem z desiatich rodičov. Jeden z desiatich je slobodný a žije s partnerom bez sobáša a taktiež jeden z desiatich je rozvedený a žije bez partnera. Zvyšných 10 % rodičov je tvorených skupinou žijúcich v druhom alebo ďalšom manželstve (5 %), rozvedených žijúcich s partnerom bez sobáša (3 %) a ovdovených žijúcich bez partnera (2 %). Z celkového počtu domácností je 48,6 % založených cirkevných manželstvom. Títo respondenti zároveň uvádzajú, že žijú v prvom manželstve. Na druhé alebo ďalšie manželstvo pripadá 1 % cirkevných manželstiev.

Prvá otázka dotazníka sa týkala subjektívneho hodnotenia spokojnosti s kvalitou partnerského vzťahu. Respondenti subjektívnu spokojnosť označovali na 11-stupňovej škále. Na otázku odpovedalo 86,7 % opýtaných. Podobné percentá odpovedí sa vyskytujú aj pri ostatných otázkach týkajúcich sa partnerského/manželského vzťahu.

Tabuľka č. 8.1. Spokojnosť s kvalitou vzťahu s manželom/kou, partnerom/kou

Úplne nespokojný/á	0,1
1	0,2
2	0,7
3	1,3
4	2,0
5	5,7
6	4,4
7	11,4
8	19,6
9	23,8
Úplne spokojný/á	30,8

Manželské a partnerské páry mávajú nezhody. Respondenti boli vyzvaní, aby ku viacerým oblastiam uviedli, ako často mali v priebehu posledného roka so svojím manželom/manželkou, partnerom/partnerkou nezhody.

Tabuľka č. 8.2. Intenzita a oblasti partnerských nezhôd

	Nikdy	Zriedka	Občas	Často	Veľmi často	Netýka sa ma to
Domáce práce	10,4	33,7	32,1	9,1	1,6	13,1
Peniaze	9,2	29,6	29,5	14,5	4,2	13
Trávenie voľného času	10,1	34,2	32	7,7	2,1	13,9
Sex	23	35,2	23,1	3,2	1,2	14,3
Vzťahy s priateľmi	18,9	40,3	23	2,8	1,3	13,7
Náboženské otázky	39	23,1	10,1	1,2	0,5	26,1
Vzťahy s rodičmi, svokrou, svokrom	16,5	35	24,2	5,5	1,5	17,3
Výchova detí	17	39	22,3	5,7	1	15
Rozhodnutie mať deti	42,3	15,8	5	2	1,3	33,6
Užívanie návykových látok	18	7,1	4,7	1,4	0,8	68

Zaujímavé je zistenie, že náboženské otázky nie sú výrazným zdrojom nezhôd medzi partnermi. Pri zisťovaní, čo je dôvodom nezhôd respondenta s manželom/kou, partnerom/kou, sú na prvom mieste peniaze. Druhým dôvodom sú domáce práce, nasleduje trávenie voľného času, vzťah s rodičmi, svokrom, svokrou, výchova detí, sex, vzťahy s priateľmi, rozhodnutie mať deti, používanie návykových látok. Náboženské otázky sú na poslednom mieste.

Ďalšia z otázok sledovala spôsob riešenia nezhôd. Respondenti odpovedali na intenzitu a spôsoby ich riešenia.

Tabuľka č. 8.3. Riešenie partnerských nezhôd

	Nechávam si svoj názor pre seba	Prejavím ne-súhlas pokojne	Hádám sa alebo kričím	Použijem násilie
Nikdy	21,6	4,2	15,5	91,8
Zriedka	33,6	24,2	41,6	5,7
Občas	32,2	38,8	31,5	1,9
Často	10,6	27,8	10,3	0,1
Veľmi často	2,0	5,0	1,1	0,5

Na otázku, či respondenti premýšľali o ukončení vzťahu, uviedlo 3,2 % odpoveď „áno, je to vážne“, 13,2 % „áno, ale dokážeme to ustáť“, 36,3 % odpovedalo možnosťou „nie, náš vzťah je dostatočne silný“ a 35,6 % možnosťou „nie, nepripadá to do úvahy“. Na otázku neodpovedalo 11,7 % respondentov.

Jedna z otázok skúmala, či rodičia zaradení do výskumu, premýšľali pred založením rodiny o tom, ako by v budúcnosti riešili rozvod alebo rozchod. 11,1 % z nich odpovedalo: „áno, že všetky ťažkosti budeme riešiť tak, aby sme zostali spolu“, 10,7 % „áno, že ak nedokážeme zvládnuť krízu, urobíme pri rozchode všetko pre to, aby deti trpeli čo najmenej“, 24,9 %, „takúto diskusiu sme nikdy nevedeli, zariadime sa podľa situácie“, 39,6 % „takúto diskusiu sme nikdy nevedeli, veríme, že táto situácia nepríde“ a 13,8 % respondentov uviedlo „netýka sa ma to“.

Zaujímavá je aj paleta odpovedí na otázku: „Ako by ste sa zariadili, ak by ste začali žiť oddelene?“ 14,5 % z celkovej skupiny odpovedalo „zostanem sám/sama a budem vychovávať deti podľa možností“, 11,6 % „budem otvorený/á novému vzťahu, kde budem vychovávať terajšie deti“, polovica - 51,1 % uviedlo „takýmto smerom odmietam uvažovať“ a 22,8 % sa priklonilo k odpovedi „netýka sa ma to“.

Častými otázkami v medzinárodných výskumoch hodnôt sú postoje spoločnosti k manželstvu a výchove detí.

Tabuľka č. 8.4. Postoje k tvrdeniam týkajúcim sa manželstva

	Manželstvo je zastaralá inštitúcia	Je v poriadku, keď spolu dvaja ľudia žijú bez uzatvorenia manželstva	Manželstvo je zväzok na celý život a nemalo by byť nikdy zrušené	Je v poriadku, ak sa manželia, ktorým to neklape, rozvedú, aj keď majú deti	Aby dieťa šťastne vyrastalo, potrebuje domov s obidvoma rodičmi
Rozhodne súhlasím	2,9	4,3	10,2	6,8	26,4
Súhlasím	7,8	22,7	25,6	41,2	40,1
Ani súhlas, ani nesúhlas	26,5	43,8	43,5	41,5	28,2
Nesúhlasím	43,1	20,8	15,8	8,3	4,0
Rozhodne nesúhlasím	19,7	8,4	4,9	2,2	1,3

Hlásenie sa k vierovyznaniu výrazne koreluje s postojom rodičov k manželstvu. Kým napr. takmer polovica opýtaných nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu súhlasí s výrokom „Je v poriadku, keď spolu dvaja ľudia žijú bez uzatvorenia manželstva“, tak s rovnakým výrokom súhlasí iba každý piaty rímsko/gréckokatolík.

Rozdiel je aj v súhlase s výrokom: „Je v poriadku, ak sa manželia, ktorým to neklape, rozvedú, aj keď majú deti.“ S výrokom súhlasí viac ako polovica nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu, o desať percent menšiu súhlasnú skupinu tvoria gréko- a rímskokatolíci.

Pre ilustráciu uvádzame korelácie súhlasov s uvedeným výrokom aj podľa rodinného stavu.

Tabuľka č. 8.5. „Je v poriadku, ak sa manželia, ktorým to neklape, rozvedú, aj keď majú deti“

Rímsko/gréckokatolícke vyznanie	44,8
Evanjelické vyznanie	46,4
Žiadne vierovyznanie	56,1
Slobodný/á žijúci s partnerom/kou bez sobáša	46,5
V prvom manželstve	46,4
Žijúci v druhom alebo ďalšom manželstve	43,2
Rozvedený/á žijúci s partnerom bez sobáša	62
Rozvedený/á žijúci bez partnera	61,5

Tabuľka č. 8.5. „Očakávané vlastnosti dieťaťa“

Nezávislosť	37,6
Pracovitosť a vytrvalosť	76,4
Náboženská viera	19,5
Zodpovednosť	68,6
Tolerancia a rešpekt voči druhým	46,8
Poslušnosť	24,9

Zoradenie vlastností, ktoré by si z pohľadu rodičov dieťa malo osvojiť, je pozoruhodné a poukazuje na nízke očakávanie náboženskej viery u svojich detí. Na prvom mieste opýtaní uvádzajú pracovitosť a vytrvalosť, na druhom zodpovednosť, nasleduje tolerancia a rešpekt voči druhým, nezávislosť, poslušnosť, na poslednom mieste je náboženská viera.

Tabuľka č. 8.6. „K akému vierovyznaniu sa hlásite?“

Rímsko/gréckokatolíckemu	58,5
Evanjelickému	12,1
Inému kresťanskému	4,9
Inej denominácii	0,1
Žiadnemu	19,9
Neodpovedal/a	4,5

Tabuľka č. 8.7. „Ako často navštevujete bohoslužby?“

Viacrát týždenne	4,9
Jedenkrát týždenne	17,3
Pravidelne aspoň raz mesačne	15,9
Jedenkrát alebo niekoľkokrát ročne	28,1
Nikdy	25,7
Neodpovedal/a	8,1

Tabuľka č. 8.8. „Rola náboženstva v domácnostiach“

	Pravidelne	Občas	Veľmi zriedka	Nikdy
Spolu navštevujeme bohoslužby	18,2	17,3	26,5	38
Modlíme sa pred alebo po jedle	5,5	13,9	22	58,6
Rozprávame sa o viere	5,2	21,6	34,1	39,1
Čítame Bibliu, inú náboženskú literatúru	3,6	9,9	16,9	69,6

Poslednou tematickou oblasťou sú otázky týkajúce sa roly náboženstva v domácnostiach. Pravidelne alebo občas navštevuje bohoslužby 36 % domácností, rozpráva sa o viere 27 %, modlí sa pred alebo po jedle 19 % respondentov a Bibliu alebo inú náboženskú literatúru číta 13 % rodín.

Tabuľka č. 8.9. „Náboženská viera - vplyv na rodinu podľa mojej skúsenosti“

Má pozitívny vplyv na rodinu	41,1
Prináša skôr negatívne prvky do rodiny	1,8
Je privátna vec a nemá vplyv na rodinu	32,9
Nemám s tým osobnú skúsenosť	24,2

Štyridsať percent rodičov deklaruje, že náboženská viera podľa ich skúseností má pozitívny vplyv na ich rodinu, tretina vyjadrila názor, že viera je privátna vec a nemá vplyv na rodinu, štvrtina hovorí, že nemá s vplyvom viery na rodinu osobitnú skúsenosť. Dve percentá zvolili odpoveď, že viera prináša skôr negatívne prvky do rodiny.

Tabuľka č. 8.10. „Cirkvi sú tu na to, aby ...“

	Úplne súhlasím	Skôr súhlasím	Aj súhlasím, aj nesúhlasím	Skôr nesúhlasím	Úplne nesúhlasím	Nechcem alebo neviem sa vyjadriť
vychovávali k viere	31,4	35,9	19,1	3,3	1,4	8,9
podporovali dobré vzťahy v rodinách	29,6	45,1	14,6	3,0	1,2	6,5
vychovávali ľudí k vzájomnej úcte a pomoci	29,5	46,1	15,1	2,4	1,0	5,9
napomáhali k stabilite rodín	27,2	42,1	20	3,1	1,2	6,4
dávali duchovnú útechu	34,6	37,2	16,1	3,9	1,0	7,2
sa zasadzovali za morálku	30,4	37,2	19,1	5,1	1,4	6,8
zaujímali stanovisko k spoločensky dôležitým otázkam	10,8	24,8	29,8	17,7	8,6	8,3
pri rodinných krízach viedli ľudí k zmieri	15,3	38,9	27,4	8,8	1,7	7,9
pri neriešiteľnom alkoholizme alebo násilí iniciovali odluku alebo rozvod	11,1	26,5	26,9	14,5	6,3	14,7

Odpovede na náboženské hodnoty dokresľuje aj otázka očakávaní respondentov od inštitucionalizovaného náboženstva. Pri výpovediach má sedem z desiatich respondentov názor, že cirkvi sú tu na to, aby vychovávali ľudí k vzájomnej úcte a pomoci, aby podporovali dobré vzťahy v rodinách, aby dávali ľuďom duchovnú útechu, aby napomáhali k stabilite rodín, aby sa zasadzovali za morálku, aby vychovávali k viere. Piati z desiatich očakávajú od cirkvi, aby pri rodinných krízach viedli ľudí k zmieru. Štyria z desiatich opýtaných ale tiež očakávajú, že by cirkvi mali pri neriešiteľnom alkoholizme alebo násilí iniciovať odluku alebo rozvod.

Záver

Slovenské domácnosti a rodiny sú v lepšej kondícii, než tomu bolo pred 10 či 20 rokmi, zlepšuje sa ich materiálna situácia aj celková zamestnanosť. Zatiaľ je však životná úroveň stále podstatne nižšia ako v západných krajinách EÚ. Horšie sú aj časové dimenzie pracovného života na Slovensku. Rozsah týždenného pracovného času na Slovensku je o 2 hodiny dlhší, ako je priemer krajín EÚ (databáza Eurostat). U mužov to bolo v roku 2017 priemerne 39,2 hodiny a u žien 36,9 hodiny (u žien je dĺžka týždenného pracovného času za priemer krajín EÚ len 33 hodín). Táto situácia sa premieta do toho, že zlepšovanie parametrov života zatiaľ nemá patričnú odozvu v spokojnosti samotných rodičov s rodinným životom. Z faktorov, ktoré pozitívne prispievajú k zlepšovaniu rodinného života, je to zárobková činnosť (táto je však pre rozsah pracovného času zároveň aj faktorom zhoršujúcim rodinný život), ďalej je to vzdelanie, a tiež veľkosť rodiny (väčšia než jednodetná rodina).

Analýza výsledkov výskumu potvrdila vysokú hodnotu detí pre život a fungovanie rodín. Rodičia sú ochotní venovať viac prostriedkov i času svojim deťom než sami sebe. Ukázalo sa, že hodnotu manželského/partnerského vzťahu vysoko vnímajú nielen ženy, ale aj muži. Potvrdil sa tiež fenomén vplyvu najmä dvoch faktorov na vnútorodinný život. Prvým sú finančné zdroje domácnosti, druhým vzdelanie rodičov. V oboch prípadoch vyššie príjmy a vyššie vzdelanie umožňujú bezproblémovjšie uspokojovať záujmy členov rodiny a venovať viac času sebe navzájom. Zaujímavo pôsobí faktor legitimity partnerského vzťahu. Podľa názoru respondentov, kým v súvislosti so zabezpečením podmienok na záujmové aktivity má existencia manželského vzťahu pozitívnejší vplyv, v súvislosti s dostatkom času na vnútorodinné vzťahy má relatívne pozitívnejší vplyv kohabitujúce spolužitie. Výskum tiež potvrdzuje znižovanie rozdielov medzi hodnotami rodiny žijúcej v mestách a na vidieku.

Výsledky zberu údajov v slovenských domácnostiach poukazujú na zmenenú rolu náboženstva.

Vierovyznanie a náboženské otázky sa stávajú čoraz viac privátnou záležitosťou jednotlivca a nie sú súčasťou rodinného života tak, ako to bolo v minulosti. Potvrdzujú to hlavne výpovede o témach konfrontácií v domácnosti, kde sú témy náboženstva výrazne na poslednom mieste. Náboženská viera v očakávaniach rodičov od vlastností svojich detí je tiež kladená v rebríčku najnižšie. Ukazuje sa, že pre náboženské spoločenstvá zostáva stále veľkou výzvou, aby sa kriticky vyrovnávali s rýchlymi zmenami v spoločnosti a aby sa identifikovali ako spolutvorcovia kultúry a hľadali na prvom mieste partnerský prístup pri jej formovaní. Tu je možné identifikovať potenciál aj pre ťažiská jednotlivých teológií – zameranie na ľudskú dôstojnosť, toleranciu, slobodu a hlavne diskusiu. Cirkvi by mali dávať ľuďom odvahu k vstupu do komplexného osobného vzťahu založeného na láske. Nemali by sa pritom zameriavať iba na formálny zväzok, ale predovšetkým na obsahové stránky vzťahu. Mali by jasne zdôrazňovať a podporovať lásku, osobné nasadenie, zodpovednosť a snahu o udržanie vzťahu v ťažkých životných situáciách. Je dôležité upozorňovať, že aj keď niekto žije formálne podľa predpisov, nemusia byť pri tom naplnené obsahové stránky vzťahu. Jednou z diskutovaných oblastí sú formy pastoračnej pomoci pre ľudí, ktorým sa manželstvo rozpadlo. Náboženské inštitúcie by mali dokázať hovoriť aj o tom, že neúspech pri plnení dobrovoľne prijatých záväzkoch tiež patrí k životu. Pri tomto nejde o bagatelizovanie záväzku. Majú vyžadovať od spoločnosti podporu manželstva, no nedajú sa zatvárať oči pred realitou a za zlyhanie vyvodzovať doživotne diskriminujúce dôsledky. Téma rodiny je pre Katolícku cirkev dlhodobou prioritou. Na globálnej úrovni bola zvýraznená zvolaním Synody o rodine v roku 2014 a 2015, následne bola v roku 2016 k téme pastorácie rodín vydaná apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*.

V tomto procese hľadania nových ciest pastoračnej starostlivosti o rodiny majú cirkvi na Slovensku osobitnú úlohu. Pochopenie a implementovanie nádeje do spoločnosti je jednou z kľúčových evanjeliových hodnôt, ktoré celá spoločnosť potrebuje.

Vývoj rodín odráža významné zmeny v spoločnosti. Kombinácia tradičných a postmoderných hodnotových postojov vytvára pre život rodín rámec kontinuity, ale aj foriem života, na ktoré sme doteraz neboli zvyknutí a stojíme pred výzvou na ne kompetentne reagovať.

Použitá literatúra

BEDNÁRIK, R. (2017): Slovakia: Encouraging men to take time off work for family life. Eurofound, Dublin

BEDNÁRIK, R. (2014): Rodina – dobro človeka (Sonda do života slovenských a európskych rodín). In: Viera a život, Vol. 24 (2014), No. 2, s. 3-10, ISSN 1335-6771

BEDNÁRIK, R. (2017): Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. januáru 2017), IVPR: Bratislava, ISBN 978-80-7138-150-1

BEDNÁRIK, R. (2017): Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. januáru 2017), IVPR: Bratislava, ISBN 978-80-7138-150-1

DUMONT, G. F., 1995: Kronova hostina. Sociálno-demografický vývoj Európy. Bratislava: Charis

KOTLÁR, J., HORNÁČEK, M., SITÁROVÁ, T. (2018): Príjmy, výdavky súkromných domácností SR za rok 2017. ŠÚ SR, Bratislava

MATULNÍK, J., CSONTOS, L., FERÓ, M., KOLLÁR, R., KOLLÁROVÁ, M., KRATOCHVÍLA, M. (2014): Analýza religiozity mladých katolíkov na Slovensku. Dobrá kniha: Trnava 348 s. ISBN 978-80-7141-884-9

MOŽNÝ, I. (2006). Rodina a společnost. Praha: Slon

ONDREJKOVIČ, P., MAJERČÍKOVÁ, J. (2006). Zmeny v spoločnosti a zmeny v rodine – kontinuita a zmena, In Sociológia – Slovak Sociological Review, 38 (1), 5–30.

SINGLY, F. de. (1999). Sociologie současné rodiny. Praha: Portál.

SULLEROTOVÁ, E., 1998: Krize rodiny. Praha: Karolinum

VAN DE KAA, D. J., 1996: Anchored Narratives: The Story and Findings of Halfa Century of Research into the Determinants of Fertility. Population Studies, Vol. 50, No. 3

VAN DE KAA, D. J., 2002: The Idea of a Second Demographic Transition in Industrialized Countries. Tokyo: National Institute of Population and Social Security

www.ggp-i.org

www.ifstudies.org

www.unis.unvienna.org/pdf/fact_sheet_human_rights_1_sk.pdf

www.worldvaluessurvey.org

EurostatDatabase, ŠÚ SR

Families with children Empirical focus in Slovakia

Family presents a value world for its members. At the same time, family has a material, cultural, ethical, personal and spiritual potential that is permanently formed and transferred to its members.

The development of families reflects significant changes in society. The combination of traditional and postmodern value attitudes creates a continuity of life for families as well as ways of life that we have not been used to. The empirical research attempts to capture the “reality of families.” However, the issue is so extensive, offering many interpretative options for social changes of family, long-term and current demographic behaviour of the population, partnership and family cohabitation, financial background, etc. The areas of family change represent a set of aspects that cannot be analysed at all due to their scope at once and depth. From the analyses it is possible to expect a gradual diagnosis of the current situation of families, with the expectations for their functions and the contradictions the family is confronted with today.

The research performed was a verified background of what the family provides to its members in the fulfilment of their interests and in the development of internal life. From the entire set of relevant conditions and activities, in the context of the adult research the respondents expressed, among other things, the possibilities ensuring interest activities for children, activities for adults as well as family weekend stays and family holidays.

They also mainly discussed the opportunities for joint activities with children, factors for strengthening partnerships and devotion to their own interests. The starting points and selected aspects of spiritual values have also been studied in parents, as well as in which areas these values are passed on to children.

More than 5.4 million inhabitants live in Slovakia. From the total, four out of ten inhabitants live in households where there are adults with dependent children. So, the cohabitation of adults with children involves a total of 2.28 million people. For 83% of adults of this assembly, coexistence is based on marriage, 8% live in cohabitation, and 9% of adults in households live in single-parent families where one parent takes care of a child or more children. It is also clear from these numbers that marriages are the dominant institution in Slovakia in existing households.

The objective of the research was to gather empirical data from all Slovakia in order to create a representative picture of the views of the parents of small and adolescent children on family cohabitation and family support. The all-Slovakia data collection was conducted by the Agency for Social Analysis in the first half of May 2018 in the form of 1031 personal interviews with adult members of households with dependent children. The sample of respondents was created on the principles of quota selection, where the statistics from the Census of People, Houses and Flats from 2011 were the statistical support. The selection characteristics used were age, gender, education, the size of the respondent's residence and region. The questionnaire included 39 questions, including the respondent's identifying characteristics.

The research is unique in creating a picture of Slovak households with dependent children in terms of the family status of the parents. According to the results, seven out of ten parents live in their first marriage. One in ten is single and lives with a partner without being married and one in ten is divorced and lives without a partner. The remaining 10% of parents are comprised of a group living in the second or subsequent marriage (5%), divorced living with a partner without being married (3 %) and widowed living without a partner (2 %).

Afterwards, the paper provides an interpretation of the results of select questionnaires, divided into three thematic areas, while also

briefly discussing them with respect to the themes under review. The analysis confirmed the high value of children for the life and functioning of families. Parents are willing to spend more money and time with their children than themselves. It turned out that the value of the matrimonial/partnership relationship is highly accepted not only by women but men. The phenomenon has been confirmed by two factors in inter-familial life, i.e. family financial resources and the parents educating their children.

In both cases, higher earnings and higher education make it easier to satisfy the interests of family members and devote more time to each other. The factor of the legitimacy of the partnership relationship is interesting. According to the opinion of the respondents – while marriage is better in terms of ensuring the conditions for interesting activities, it is relatively better in cohabiting relationship regarding enough time for inter-familial relationships. Research also confirms the convergence of the differences between the values of families living in the cities and the countryside.

The third thematic area is the issue of the role of religion in the home. It is interesting to note that religious issues are not a significant source of disagreement between partners. When determining the reason for the respondent's disagreements with his/her spouse, partner, money is the first. The second reason is domestic work, followed by leisure time, parenting, weddings, childbirth, sex education, relationships with friends, the decision to have children, the use of addictive substances. Religious issues are in last place. Also remarkable is the sorting of characteristics a child should adopt from the parent's point of view. In the first place is reported labour and perseverance (76 %), the second responsibility (69 %), tolerance and respect for others (47 %), independence (38 %), obedience (25 %), religious belief (20 %). Regularly or occasionally, 36% of households attend church worship, 27 % talk about faith, 19 % pray before or after a meal, and 13 % of the families read the Bible or other religious literature.

Forty percent of parents declare that religious belief, according to their experience, has a positive impact on their family, a third said that belief is a private matter and does not affect the family, a quarter says it does not have special experience with the influence of faith on the family. Two percent answered that faith brings more negative elements to the family.

Reporting on religion strongly correlates with the parent's attitude toward marriage. E.g. nearly half of the questioned of those who do not declare a faith agree with the statement, "It is fine when two people live without marriage," so only every fifth Roman or Greek Catholic will agree with the same statement. The difference is also in the agreement to the statement: "It is OK if spouses divorce even if they have children." More than half of those who do not declare any faith agree, the 10 percent smaller agreeing group comprised of Greek and Roman Catholics.

The objective of the study was not only a description of the status of Slovak households, but the creation of backgrounds for intervention at the macro-level, especially in the development of an adequate family policy; also, at regional level through social and pastoral work. For social and pastoral work, a key change in families is to first understand well that the assistance provided can be adequate, understandable and functional.

Rastislav Bednárík, Jozef Žuffa

Rodiny s deťmi

Empirický pohľad na Slovensku

Monografia

Prvé vydanie

Zodpovedná redaktorka: PhDr. Daniela Hamarová

Návrh na obálku: Ivan Janák

Vydala Dobrá kniha

pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity

ako svoju 1 440. publikáciu, na Slovensku 1 212.

Dobrá kniha. P. O. Box 26

Štefánikova 44, 917 01 Trnava

dobrakniha.sk

ISBN 978-80-8191-226-9